From Burmese Immigrants to Thai Citizens: Adaptation through Legal Status, Transnational Buddhism, and Hybrid Cultural Identity in Northern Thailand during the 1890s -1940s

จากผู้อพยพชาวพม่า สู่การเป็นพลเมืองไทย: การปรับตัวผ่านสถานะทางกฎหมาย พุทธศาสนาข้ามแดน และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมลูกผสม ในภาคเหนือของประเทศไทย ช่วงคริสต์ทศวรรษที่ 1890-1940[1]

ธัญญารัตน์ อภิวงศ์[2]
Thanyarat Apiwong
E-mail: *thanyarat.a@cmu.ac.th*
Received: *August 2, 2024*
Revised: *October 29, 2024*
Accepted: *November 11, 2024*

[1]บทความวิจัยนี้ปรับปรุงจากงานวิจัยของผู้เขียนเรื่อง "กลุ่มชาติพันธุ์จากพม่าและเครือข่ายการค้าไม้สักในเชียงใหม่และลำปาง (ค.ศ. 1856-1943)" คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
This research article is adapted from my previous research entitled "Ethnic Groups from Burma and the Networks of Teak Trade in Chiang Mai and Lampang (1856-1943)," Faculty of Humanities, Chiang Mai University.

[2]ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Assistant Professor Dr., Department of History, Faculty of Humanities, Chiang Mai University

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาและวิเคราะห์การปรับตัวของผู้อพยพชาวพม่าในสังคมไทย ผ่านอัตลักษณ์ทางการเมืองจากสถานะคนในบังคับอังกฤษกลายเป็นพลเมืองไทย และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจากการนำเอาพุทธศาสนาแบบพม่าข้ามแดนมาช่วยในการปรับตัว กลายเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมลูกผสมในสังคมท้องถิ่นภาคเหนือ ช่วงคริสต์ทศวรรษ 1890-1940 การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ เขียนและวิเคราะห์จากการรวบรวมเอกสารที่เป็นหลักฐานชั้นต้นและหลักฐานชั้นรอง ทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาพม่า อาทิ จดหมายเหตุ หนังสือ และบทความที่กล่าวถึงผู้อพยพชาวพม่าซึ่งอาศัยอยู่ในภาคเหนือของไทย (สยาม) ในช่วงเวลาที่ศึกษา ร่วมกับการเก็บข้อมูลวิจัยภาคสนาม ด้วยการสังเกตและวิเคราะห์จากศิลปวัตถุทางพุทธศาสนาที่ได้รับอิทธิพลศิลปกรรมแบบพม่าในวัดท้องถิ่นทั่วภาคเหนือ ที่เคยได้รับการอุปถัมภ์โดยกลุ่มคหบดีพ่อค้าไม้ชาวพม่าประกอบด้วยหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งอพยพมาจากดินแดนพม่าของอังกฤษ ผลการวิจัยพบว่า ผู้อพยพชาวพม่าที่เข้ามาทำงานและตั้งถิ่นฐานในภาคเหนือของไทย ได้ปรับอัตลักษณ์ทางการเมืองของพวกเขาผ่านสถานะทางกฎหมาย เพื่อให้ได้รับการคุ้มครองทางกฎหมายในไทย จากสิทธิสภาพนอกอาณาเขตด้วยสถานะคนพม่าในบังคับอังกฤษที่อาศัยอยู่ในสยาม หลังการยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตผู้อพยพชาวพม่าเหล่านั้นได้ปรับตัวเข้าสู่ระบบกฎหมายไทยโดยขอโอนสัญชาติเป็นคนไทยตามกฎหมายเพื่อจะได้สิทธิความเป็นพลเมืองไทย อีกทั้งได้มีการปรับตัวทางสังคมผ่าน อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมโดยใช้พุทธศาสนาข้ามแดนจากพม่า พุทธศาสนาแบบพม่าถูกนำมาผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่น จนกลายเป็นการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมลูกผสม เพื่อเกิดสภาพแวดล้อมที่ทำให้รู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนท้องถิ่นในภาคเหนือของไทย

คำสำคัญ: ผู้อพยพชาวพม่า พลเมือง สถานะทางกฎหมาย พุทธศาสนาข้ามแดน วัฒนธรรมลูกผสมไทย-พม่า

Abstract

This research examines and analyses the adaptation of Burmese immigrants in Thai society through political identity from the legal status of British subjects to becoming Thai citizens and cultural identity by bringing transnational Buddhism from Burma, creating a hybrid cultural identity within

Northern Thailand (Siam) during the 1890s-1940s. This research employs a historical methodology, utilizing primary and secondary sources in Thai, English, and Burmese, such as archival materials, books, and articles that mentioned about Burmese immigrants who lived in Northern Thailand during that time. It also includes field observation and analysis of Buddhist artifacts that were influenced by Burmese arts within local monasteries across Northern Thailand. Those were patronized by wealthy Burmese teak merchants from diverse ethnic groups migrating from British Burma. It was found that Burmese immigrants who crossed the border to work and eventually settled in Northern Thailand adapted their political identity through legal status in order to receive the legal protection of the extraterritorial rights for the British Burmese subjects living in Thailand. After the extraterritorial rights were abrogated, those Burmese immigrants adapted to Thai legal system by applying for naturalization as a Thai citizen in order to obtain the rights of Thai citizenship. Also, it was social adaptation through cultural identity by utilizing transnational Buddhism from Burma to be hybridized with local culture. This facilitated the creation of a hybrid cultural identity to foster a sense of belonging within local community in Northern Thailand.

Keywords: Burmese immigrants, Citizens, Legal status, Transnational Buddhism, Thai-Burmese hybrid culture

บทนำ

นักวิชาการต่างยอมรับว่า ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 และ 20 นับเป็นยุคแห่งการเดินทางข้ามพรมแดนรัฐชาติ (Transnationalism) ของผู้คนและการอพยพ (Migration) เพื่อแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจทั้งการค้าและแรงงาน โดยนักวิชาการมักจะเน้นศึกษาถึงกลุ่มผู้อพยพที่มาจากนอกภูมิภาค เช่น ชาวจีน หรือ ชาวอินเดีย ซึ่งมีบทบาททางเศรษฐกิจรองจากกลุ่มนายทุนชาวตะวันตก ได้กลายเป็นกลุ่มแรงงานและกลุ่มนายทุนสำคัญทางเศรษฐกิจมากกว่าคนพื้นเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันเนื่องมาจากนโยบายเศรษฐกิจทุนนิยมเสรีของเจ้าอาณานิคมตะวันตกที่ดึงดูดแรงงานชาวจีนและชาวอินเดียหลั่งไหลเข้ามาทำงานและตั้งถิ่นฐาน (Amrith, 2018, pp. 21-32; Kaur, 2016, pp. 165-170;

Owen, 2010, pp. 173-179; Ricklefs et al., 2010, pp. 198-213; Sandhu & Mani, 1993) แต่ยังขาดการนำเสนอภาพของกลุ่มแรงงานชาวพื้นเมืองที่เดินทางข้ามแดนเพื่อไปทำงานในรัฐใกล้เคียง เช่นเดียวกับการเขียนเกี่ยวกับผู้อพยพข้ามแดนในประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ มักปรากฏภาพของชาวจีนเป็นกลุ่มผู้อพยพที่มีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจและสังคมไทย (Baker & Phongpaichit, 2009; Skinner, 1957) โดยยังไม่ค่อยเห็นภาพของผู้อพยพกลุ่มอื่นที่มีบทบาททางเศรษฐกิจในพื้นที่ประวัติศาสตร์ไทย(National history) หากเรามองลึกไปยังพื้นที่ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (Local history) ก็จะทำให้เราเห็นภาพกลุ่มคนข้ามแดนที่เป็นตัวแสดงในมิติประวัติศาสตร์ที่หลากหลายขึ้น ดังนั้นการศึกษาถึงชาวพม่าอพยพเข้ามาในพื้นที่ประวัติศาสตร์ล้านนาหรือภาคเหนือของสยาม (ไทย) จึงเป็นอีกหนึ่งกรณีศึกษาที่จะทำให้พื้นที่การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยมีความลุ่มลึกมากขึ้น และเป็นภาพแทน (Representation) ของตัวแสดงในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ช่วยขยายองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ไทยและเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในหลากหลายแง่มุมมากขึ้น ซึ่งการศึกษาประวัติศาสตร์หรือบทบาทผู้อพยพชาวพม่าที่เดินทางข้ามแดนเพื่อการค้า แรงงาน หรือนายทุนผู้ประกอบการในพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในสมัยอาณานิคมแทบจะไม่มีการพูดถึงมากนัก

ภาพของผู้อพยพชาวพม่าที่เดินทางเข้ามาทำการค้าไม้สักในภาคเหนือของไทยเริ่มปรากฏขึ้นตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 หลังจากอังกฤษเริ่มเข้ามายึดครองดินแดนพม่า ได้ส่งเสริมให้ดินแดนพม่าของอังกฤษ (British Burma) กลายเป็นศูนย์กลางการค้าไม้สักในพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป และขยายพื้นที่การทำป่าไม้มายังภาคเหนือของสยาม กระตุ้นให้ชาวพม่าในบังคับอังกฤษ (British Burmese subject) เดินทางข้ามแดนเข้ามายังดินแดนภาคเหนือของสยามเพื่อทำการ ค้าไม้ ชาวพม่าเดินทางเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่ภาคเหนือประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ ที่หลากหลาย คือ พม่า ไทใหญ่ กะเหรี่ยง ปะโอ (ต่องสู้) และมอญ ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์จากพม่าเหล่านี้ ล้วนมีสถานะทางกฎหมายเป็น “คนพม่าในบังคับอังกฤษ” (British Burmese subject) ด้วยสถานะคนในบังคับอังกฤษจึงได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในสยาม (ไทย) (Extraterritoriality) ซึ่งได้รับผลประโยชน์ทางกฎหมายเหนือคนในบังคับสยาม (Siamese subject) แต่ในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ผู้อพยพชาวพม่าเหล่านั้นได้หันมาโอนสัญชาติเป็นพลเมืองไทยตามกฎหมาย โดยที่ยังมีร่องรอยทางวัฒนธรรมของผู้อพยพ

ชาวพม่า ที่ได้นำเอาศิลปวัฒนธรรมที่นิยมในพม่าเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่นในภาคเหนือ อย่างไรก็ตาม ยังไม่มีงานศึกษาที่เน้นอธิบายถึงบทบาทของผู้อพยพชาวพม่าที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย และการปรับตัวทางกฎหมายหรือการปรับตัวทางสังคมในท้องถิ่นแต่อย่างใด

แม้ว่าในพื้นที่ของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือของประเทศไทยมีนักวิชาการบางคนได้เสนอภาพของชาวพม่าจากดินแดนพม่าของอังกฤษที่เดินทางข้ามแดนมาทำการค้าในภาคเหนือของประเทศไทย แต่โดยส่วนใหญ่เน้นศึกษาถึงกลุ่มผู้อพยพชาวพม่าที่เข้ามาทำธุรกิจการค้าไม้สักในภาคเหนือของประเทศไทย ในงานศึกษาของ Ongsakul (2014) นักประวัติศาสตร์ที่เชี่ยวชาญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ล้านนา ได้เน้นอธิบายภาพกลุ่มพ่อค้าชาวพม่าจากดินแดนพม่าของอังกฤษ ได้แก่กลุ่มชาติพันธุ์ มอญ พม่า ฉาน (ไทใหญ่) กะเหรี่ยง และปะโอ (ต่องสู้) ที่เดินทางเข้ามาทำการค้าไม้สักในพื้นที่ภาคเหนือของสยาม ทำให้เกิดคดีความกับกลุ่มเจ้านายทางเหนือ แต่ก็ยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับบทบาทพ่อค้าชาวพม่าที่มีการปฏิสัมพันธ์กับคนในท้องถิ่นในเชิงลึก ขณะที่ Sethakul (1989) ได้เสนอภาพคนพม่าในบังคับอังกฤษในพื้นที่ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นชัดเจนขึ้น โดยชี้ให้เห็นปัญหาความขัดแย้งของคนพม่าในบังคับอังกฤษในภาคเหนือ ซึ่งได้รับความคุ้มครองจากสิทธิสภาพนอกอาณาเขต และปัญหาการค้าไม้ขอนสักของบรรดาพ่อค้าไม้ชาวพม่ากับเจ้านายทางเหนือ นำมาซึ่งสนธิสัญญาเชียงใหม่ระหว่างรัฐบาลอังกฤษและรัฐบาลสยาม โดยเน้นความสำคัญสถานะของคนพม่าในบังคับอังกฤษที่เข้ามาทำป่าไม้ในภาคเหนือซึ่งประสบปัญหาคดีความ และการได้รับการคุ้มครองทางกฎหมายตามหลักสิทธิสภาพนอกอาณาเขต เช่นเดียวกับ Iijima (2008) ที่ได้ชี้ให้เห็นว่า “ศาลต่างประเทศ” (The International Court) เป็นเครื่องมือสำคัญช่วยคุ้มครองสถานะทางกฎหมายของคนในบังคับต่างชาติที่อาศัยอยู่ในภาคเหนือของสยาม ซึ่งงานศึกษาเหล่านี้เน้นคดีความของคนในบังคับอังกฤษที่เกิดจากปัญหาการทำป่าไม้เป็นหลัก ส่วน Khrouthongkhieo (2017, pp. 133-141) ได้เสนอให้เห็นถึงปัญหากบฏเงี้ยวหรือการประท้วงของชาวไทใหญ่ในภาคเหนือของสยาม อันเนื่องมาจากการไม่อนุญาตให้สร้างวัดหรือถือครองที่ดิน จึงส่งผลให้รัฐบาลสยามที่กรุงเทพแสดงอำนาจในการจัดการล้านนา แต่ก็ยังไม่ได้เสนอภาพความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทใหญ่กับสังคมท้องถิ่นแต่อย่างใด จะเห็นได้ว่า งานศึกษาเหล่านี้ยังไม่ได้ให้ภาพของผู้อพยพชาวพม่าที่สร้างความสัมพันธ์กับท้องถิ่นหรือการปรับตัวเข้าสู่สังคมท้องถิ่นในเชิงลึก แม้จะมีการชี้ให้เห็นความสำคัญของสถานะทางกฎหมายสิทธิสภาพนอกอาณาเขต แต่ก็ยังขาด

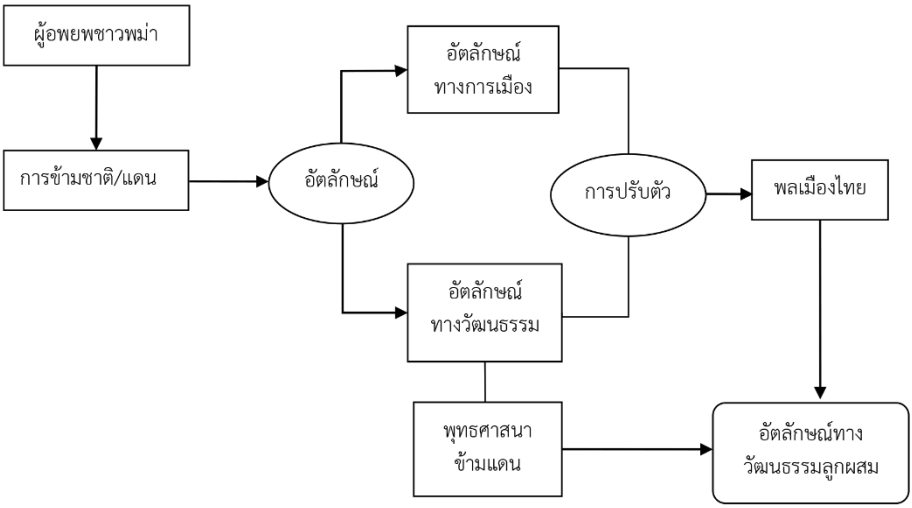
การอธิบายภาพของการเปลี่ยนแปลงสถานะทางกฎหมายที่เอื้อต่อการอยู่อาศัยในสังคมไทยและการกลายเป็นพลเมืองไทย ดังนั้นบทความนี้ ต้องการแสดงให้เห็นภาพการข้ามแดน (Transnationalism) ของผู้คนในพื้นที่ชายแดนไทยและพม่า ผ่านเรื่องราวของผู้อพยพชาวพม่า ที่จะสะท้อนให้เห็นตัวอย่างของการที่ผู้อพยพเมื่อเข้ามาอาศัยอยู่ในถิ่นฐานใหม่ (Host country) จำเป็นต้องปรับตัวด้วยการใช้อัตลักษณ์ทางการเมือง (Political identity) เพื่อสามารถอยู่อาศัยในถิ่นฐานใหม่ด้วยเงื่อนไขสถานะทางกฎหมาย และผู้อพยพชาวพม่าได้มีการปรับตัวทางสังคมโดยนำเอาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural identity) จากถิ่นฐานเดิม(Home country) ด้วยการนำพุทธศาสนาข้ามแดน (Transnational Buddhism) มาเป็นเครื่องมือสร้างความรู้สึกถึงการเป็นส่วนหนึ่งของถิ่นฐานใหม่ (Host country) ซึ่งกลายเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมลูกผสม (Hybrid cultural identity) อันจะนำไปสู่การขยายองค์ความรู้และความเข้าใจประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เกี่ยวกับคนข้ามแดนได้ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาและวิเคราะห์การปรับตัวของผู้อพยพชาวพม่าที่กลายเป็นพลเมืองไทยผ่านอัตลักษณ์ทางการเมืองและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่กลุ่มผู้อพยพนำมาพร้อมกับการเดินทางในช่วงคริสต์ทศวรรษที่ 1890-1940

กรอบแนวคิด

บทความวิจัยเรื่อง จากผู้อพยพชาวพม่าสู่การเป็นพลเมืองไทย: การปรับตัวผ่านสถานะทางกฎหมาย พุทธศาสนาข้ามแดน และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมลูกผสมในภาคเหนือของประเทศไทยช่วงคริสต์ทศวรรษที่ 1890-1940 มีการใช้กรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

Figure 1. Conceptual Framework of Research

กรอบแนวคิดที่ใช้ในงานวิจัยนี้ เน้นแนวคิดเกี่ยวกับการเดินทางข้ามชาติ/แดน (Transnationalism) ของผู้อพยพ ที่มักเดินทางมาพร้อมกับอัตลักษณ์ (Identity) ที่ติดตัวมาจากประเทศบ้านเกิด (Home country) ซึ่งได้นำมาใช้ในการปรับตัวเพื่ออยู่อาศัยในประเทศที่เป็นถิ่นฐานใหม่ (Host country) หรือผสมผสานกับอัตลักษณ์ในท้องถิ่นนั้น ผู้อพยพชาวพม่าที่เดินทางข้ามแดนได้นำเอาอัตลักษณ์ทางการเมือง (Political identity) และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural identity) มาพร้อมกับการเดินทาง ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการปรับตัว (Adaptation) อยู่อาศัยในถิ่นฐานใหม่ในภาคเหนือของประเทศสยาม (ไทย) การใช้อัตลักษณ์ทางการเมืองเพื่อให้ได้รับการคุ้มครองทางกฎหมายสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของคนในบังคับอังกฤษ และการคุ้มครองตามสิทธิของพลเมืองไทย ส่วนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่นำติดตัวมาจากพม่านั้นเป็นพุทธศาสนาข้ามแดน (Transnational Buddhism) ซึ่งได้นำมาปรับตัวผสมผสานกับพุทธศาสนาที่ถือปฏิบัติในท้องถิ่นภาคเหนือ จึงทำให้เกิดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมลูกผสม (Hybrid cultural identity) ในสังคมท้องถิ่น

คำนิยามศัพท์

ชาวพม่า หมายถึง พลเมืองชาวพม่าของอังกฤษที่ครอบคลุมทุกกลุ่มชาติพันธุ์ในดินแดนรัฐพม่าของอังกฤษ (British Burma) ซึ่งถือสถานะคนพม่าในบังคับอังกฤษ (British Burmese subject) ส่วนคำเรียก ชาติพันธุ์พม่า หมายถึงกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งเช่นเดียวกับหลายกลุ่มชาติพันธุ์ อาทิ ชาติพันธุ์ พม่า กะเหรี่ยง ปะโอ (ต่องสู้) ไทใหญ่ หรือฉาน เป็นต้น ที่เป็นพลเมืองในรัฐพม่าของอังกฤษ

ผู้อพยพชาวพม่า (Burmese immigrants) หมายถึง ผู้อพยพชาวพม่าที่ประกอบด้วยหลายกลุ่มชาติพันธุ์จากดินแดนพม่าของอังกฤษที่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย (สยาม)

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และอาศัยระเบียบวิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Methodology) ในการศึกษาค้นคว้าข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวของผู้อพยพชาวพม่าหรือพ่อค้าไม้ชาวพม่าที่อาศัยอยู่ในภาคเหนือ เพื่อวิพากษ์และวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งนำไปสู่การเขียนงานวิจัย โดยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลการวิจัยใน 2 รูปแบบ คือ

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์จากเอกสาร (Documentary Research) โดยการรวบรวมข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัย ได้แก่ เอกสารที่เป็นหลักฐานชั้นต้นจากหอจดหมายเหตุในประเทศไทยและประเทศอังกฤษ อย่างเช่น เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี (Office of the Prime Minister, 1937) จากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (กรุงเทพมหานคร) และ IOR/L/PS/11/150 จากหอสมุดแห่งชาติอังกฤษ (กรุงลอนดอน) (The British Library, London) ส่วนเอกสารที่เป็นหลักฐานชั้นรองจากหอสมุดและจากแหล่งค้นคว้าออนไลน์ คือ หนังสือและบทความ ทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาพม่า

2. การเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Work) โดยการสังเกต (Observation) และวิเคราะห์ จากศิลปกรรมแบบพม่าที่ปรากฏภายในพื้นที่วัดในภาคเหนือซึ่งเคยได้รับการอุปถัมภ์โดยคหบดีชาวพม่า ได้แก่ วัดแสนฝาง วัดเจดีย์เหลี่ยม และวัดป่าเป้า ในจังหวัดเชียงใหม่ และวัดศรีชุม ในจังหวัดลำปาง

หลังจากได้รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัยแล้ว จึงทำการคัดเลือกข้อมูลและวิพากษ์หลักฐานที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้ในการวิเคราะห์และเขียนงานวิจัย โดยนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Descriptive and Analytical Methods)

ภาพที่ 2 แผนผังการวิจัย

Figure 2. Research Flowchart

ผลการวิจัยเชิงสังเคราะห์

การปรับตัวของผู้อพยพชาวพม่าที่เข้ามาอาศัยอยู่ภาคเหนือและกลายเป็นพลเมืองไทยในช่วงคริสต์ทศวรรษ 1890-1940 สามารถอธิบายได้ใน 3 ประเด็นสำคัญ ได้แก่

1. พ่อค้าไม้ชาวพม่า: ผู้บุกเบิกการค้าข้ามแดนและตั้งถิ่นฐาน

อิทธิพลของชาติตะวันตกที่เข้ามายึดครองดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 ทำให้เจ้าอาณานิคมตะวันตกมุ่งพัฒนาผลประโยชน์ทางการค้าในดินแดนอาณานิคมภายใต้นโยบายเศรษฐกิจทุนนิยมและแรงงานเสรี ขณะเดียวกันรัฐบาลอาณานิคมก็สนับสนุนให้ผู้คนเดินทางอย่างเสรีจากประเทศบ้านเกิดหรือถิ่นฐานเดิม (Home country) ไปเป็นแรงงานหรือค้าขายในประเทศอื่นหรือถิ่นฐานใหม่ (Host country) นอกจากนี้ การยึดครองดินแดนของเจ้าอาณานิคมตะวันตกทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในเรื่องเส้นเขตแดนของรัฐสมัยใหม่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จึงได้รับอิทธิพลจากความคิดตะวันตกจากระบบการปกครองอาณานิคมที่ให้ความสำคัญกับความเป็นพลเมืองภายใต้เขตแดนรัฐชาติสมัยใหม่ภายใต้อำนาจอธิปไตยเดียว (Raben, 2014, p. 25; Winichakul, 1994, pp. 68-80) ทำให้การเดินทางข้ามแดนรัฐของผู้คนมีเงื่อนไขที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย กล่าวคือ คนพื้นเมืองกลายเป็นแรงงานเสรี

ภายใต้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมของรัฐบาลอาณานิคม ที่สนับสนุนให้ผู้คนเดินทางทำงานรับจ้างภายในรัฐและเดินทางข้ามพรมแดนรัฐ เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ โดยได้รับการคุ้มครองและควบคุมทางกฎหมายในฐานะคนในบังคับ (Subject) ของเจ้าอาณานิคมชาติตะวันตก และในฐานะคนในบังคับเมื่ออยู่ในดินแดนรัฐอื่นก็จะได้รับความคุ้มครองจากสิทธิสภาพนอกอาณาเขต (Rights of extraterritoriality)

การที่อังกฤษยึดครองดินแดนพม่าก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการจัดการดินแดนและผู้คนอย่างชัดเจน สถานะคนพม่าในบังคับอังกฤษเริ่มเกิดขึ้นเมื่อต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 หลังจากที่อังกฤษค่อยๆยึดครองดินแดนพม่า ตั้งแต่สงครามระหว่างอังกฤษและพม่า ครั้งแรกในปี ค.ศ. 1824-1826 ตามมาด้วย สงครามครั้งที่ 2 ในปี ค.ศ. 1852 จนกระทั่งการทำสงครามครั้งสุดท้ายระหว่างอังกฤษกับพม่าในปลายปี ค.ศ. 1885 ส่งผลให้อังกฤษยึดครองดินแดนพม่าทั้งหมดพร้อมกับยกเลิกอำนาจการปกครองของกษัตริย์พม่า ต่อมาในวันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 1886 อังกฤษจึงประกาศอำนาจเหนือดินแดนพม่าทั้งหมดอย่างเป็นทางการและผนวกเข้าเป็นจังหวัดหนึ่งในอินเดียของอังกฤษ (British India) ชาวพม่าทุกกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ภายใต้ดินแดนอาณานิคมของอังกฤษ ถือว่าเป็นพลเมืองของเจ้าอาณานิคมอังกฤษ มีสถานะทางกฎหมายเป็นคนในบังคับอังกฤษ (British subject) และอังกฤษพยายามจัดการคนด้วยการสำรวจสำมะโนประชากรเพื่อจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ของพลเมืองพม่าของอังกฤษ ซึ่งเป็นหนึ่งในนโยบายสำคัญที่รัฐบาลอังกฤษใช้ในการจัดการคนภายในดินแดนอาณานิคม เพื่อประโยชน์ในการจัดเก็บภาษีในระบบเศรษฐกิจทุนนิยม และเชื่อว่าการจำแนกเชื้อชาติจะมีประโยชน์ในการใช้คนให้เหมาะสมกับศักยภาพทางเชื้อชาติของประชากรตามกลุ่มชาติพันธุ์ (Charney, 2009, p.8) แต่ความคิดนี้ไม่ได้มีความหมายต่ออังกฤษเมื่อต้องการควบคุมคนเหล่านี้ในดินแดนสยาม เพราะทุกกลุ่มชาติพันธุ์จากดินแดนพม่าของอังกฤษล้วนมีสถานะคนในบังคับอังกฤษ

นโยบายเศรษฐกิจทุนนิยมของอังกฤษในพม่าเริ่มจากการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ให้เป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญ และจ้างแรงงานเสรีชาวพม่าที่หลุดพ้นจากการเป็นแรงงานเกณฑ์ภายใต้ระบบกษัตริย์พม่า เพื่อตอบสนองต่อการพัฒนาเศรษฐกิจอาณานิคม โดยศูนย์กลางอุตสาหกรรมไม้และการค้าอยู่ที่เมืองมะละแหม่งซึ่งกลายเป็นเมืองท่าส่งออกไม้ขอนสักรายใหญ่ในภาคพื้นทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เมื่อความต้องการแหล่งไม้สักที่มีคุณภาพเพิ่มขึ้น ผลักดันให้กลุ่มพ่อค้าไม้สักจากพม่าเดินทางข้ามแดนเพื่อขยายการทำธุรกิจค้าไม้ขอนสักมายังภาคเหนือของสยาม โดยมีศูนย์กลางการทำป่าไม้

ที่สำคัญอยู่ที่เชียงใหม่และลำปาง ไม้ขอนสักจำนวนมากที่นำเข้ามาจากล้านนา (ภาคเหนือของสยาม) จะถูกส่งผ่านแม่น้ำสาละวิน ล่องลงไปยังท่าเรือที่เมืองมะละแหม่ง (The British Burma Gazetteer, 1879, p. 47) จากสถิติการส่งออกไม้ช่วง ค.ศ. 1895-1904 พบว่าพม่าเป็นแหล่งผลิตไม้ส่งออกไปยังต่างประเทศประมาณ 182,000 ตันต่อปี ในช่วงเวลาเดียวกันนั้นจำนวนไม้ขอนสักที่ส่งออกจากภาคเหนือของสยามมีประมาณ 50,000 ตันต่อปี โดยเฉลี่ยไม้ขอนสักที่ส่งไปพม่าปีละประมาณ 120,000 ท่อน (Wright, 1908, p. 170) ถึงแม้ว่าจะเป็นสัดส่วนที่น้อยเมื่อเทียบกับสถิติการค้าไม้ส่งออกจากพม่า แต่สะท้อนให้เห็นความสำคัญของการส่งออกไม้ขอนสักจากสยามได้อย่างชัดเจน และทำให้เมือง มะละแหม่งเป็นศูนย์กลางการค้าไม้สักและดึงดูดผู้คนหลากหลายกลุ่มเดินทางเข้ามาอาศัยอยู่ ได้แก่ ชาวยุโรป จีน อินเดีย พม่า มอญ กะเหรี่ยง ฉาน ไทย และปะโอ (Gyi Sein & Kyin Pe, 2011, pp. 80-81)

การเดินทางข้ามแดนของกลุ่มพ่อค้าไม้จากพม่า ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่สำคัญต่อภาคเหนือของสยาม พ่อค้าไม้ชาวพม่านับเป็นกลุ่มผู้บุกเบิกการค้าไม้ขอนสักข้ามแดนระหว่างพม่าของอังกฤษกับภาคเหนือของสยาม เนื่องจากการเติบโตของการค้าไม้สักในดินแดนพม่าของอังกฤษ ที่เป็นสาเหตุสำคัญในการกระตุ้นให้ชาวพม่าเดินทางข้ามพรมแดนรัฐเข้ามายังภาคเหนือของสยามซึ่งเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ด้วยป่าไม้สัก จึงได้เริ่มต้นอาชีพพ่อค้าไม้ส่งออกไปยังเมืองมะละแหม่งเพื่อขายให้กับบริษัทป่าไม้ของชาวยุโรป ชาวพม่าที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับธุรกิจการค้าไม้ภาคเหนือของสยาม ประกอบด้วยหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ พม่า มอญ ไทใหญ่ (ฉาน) กะเหรี่ยง และปะโอ (ต่องสู้) เข้ามาอาศัยในภาคเหนือเพื่อทำป่าไม้และส่งออกไม้ขอนสักกลับไปยังตลาดในพม่าของอังกฤษ ส่งผลให้เมืองสำคัญในการค้าไม้ อย่างเช่น เชียงใหม่และลำปาง กลายเป็นแหล่งชุมชนค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันอย่างคึกคัก (Bock, 1886, p. 134; Hengsadikul, 2010, p. 10)

การเติบโตของการค้าไม้ ส่งเสริมให้การค้าข้ามพรมแดนระหว่างสยามและพม่าเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เมื่อการค้าไม้สักกลายเป็นรายได้สำคัญในภาคเหนือ จึงดึงดูดกลุ่มพ่อค้าจากพม่าเดินทางเข้ามาทำการค้าไม้ในภาคเหนือมากขึ้น ส่วนกลุ่มพ่อค้าชาวยุโรปเริ่มเดินทางเข้ามาทำการค้าไม้ หลังจากที่อังกฤษและสยามได้บรรลุข้อตกลงในสนธิสัญญาเชียงใหม่ ในปี ค.ศ. 1883 มีการเปลี่ยนนโยบายการสัมปทานป่าไม้ที่เปิดโอกาสให้ชาวตะวันตกและบริษัทค้าไม้ชาวยุโรปหลายบริษัทสามารถเข้ามาทำสัมปทานป่าไม้กับเจ้าผู้ครองนครทางเหนือได้โดยตรง นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1883 บริษัทบริ

ติชบอร์เนียว จำกัด (British Borneo Company Limited) เป็นบริษัทแรกที่ได้เข้ามาดำเนินกิจการป่าไม้ (หลุยส์ ที ลีโอโนเวนส์ เป็นผู้จัดการทั่วไป) ในปี ค.ศ. 1892 บริษัทบอมเบย์เบอร์มา (Bombay Burmah Trading Corporation Limited) ได้เข้ามาดำเนินกิจการป่าไม้ และตามมาด้วยบริษัทสยามฟอเรสต์ (Siam Forest Company Limited) และในปี ค.ศ. 1896 นายหลุยส์ ที ลีโอโนเวนส์ ก็ได้ตั้ง บริษัทหลุยส์ ที ลีโอโนเวนส์ (Louis T. Leonowens) เพื่อดำเนินกิจการป่าไม้เพิ่มอีกบริษัทหนึ่ง

จะเห็นได้ว่า กลุ่มพ่อค้าไม้ชาวพม่าสามารถปรับตัวให้เข้ากับกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจการค้าไม้ได้ไม่ยากนัก โดยกลุ่มพ่อค้าไม้ชาวพม่ามีบทบาทสำคัญในฐานะพ่อค้าคนกลางในการค้าไม้ให้กับกลุ่มเจ้านายทางเหนือกับกลุ่มพ่อค้าชาวตะวันตก เนื่องจากบริษัทยุโรปต้องอาศัยความร่วมมือในการทำป่าไม้จากกลุ่มพ่อค้าไม้จากพม่าที่เป็นคนในบังคับอังกฤษ เพื่อจัดการไม้ขอนสักและส่งออกไปยังตลาดที่เมืองมะละแหม่ง โดยล่องผ่านแม่น้ำสาละวิน และไม้ขอนสักที่ล่องผ่านแม่น้ำเจ้าพระยาไปยังตลาดที่กรุงเทพในเวลาต่อมา หลังจากที่บริษัทยุโรปได้รับสัมปทานป่าไม้ ก็ได้รับซื้อสิทธิ์สัมปทานป่าไม้เดิมของกลุ่มพ่อค้าไม้ชาวพม่า แต่ยังคงจ้างกลุ่มชาติพันธุ์จากพม่าให้มีบทบาทในการช่วยทำป่าไม้ให้กับบริษัทต่อไป กลุ่มพ่อค้าชาวพม่าที่ไม่มีทุนพอที่จะดำเนินการต่อไปได้ จึงได้ขายช่วงเวลาการเช่าสัมปทานป่าไม้ให้กับบริษัทดำเนินการ แต่ยังคงรับจ้างดำเนินกิจการป่าไม้ให้กับบริษัท ดังกรณีของ มองทุนจอ ได้โอนพื้นที่ป่าไม้แม่ยวมและแม่แงะให้เป็นกรรมสิทธิ์ของบริษัทบอมเบย์เบอร์มา ส่วนมองปันโย (อูปัญโญหรือหลวงโยนการพิจิตร) ได้โอนพื้นที่เช่าทำป่าไม้ขุนยวมให้กับบริษัทบอมเบย์เบอร์มา (Chongvatana, 1974, pp. 88, 90-93) และในปี ค.ศ. 1924 ก็ได้โอนสัมปทานป่าไม้ในพื้นที่จังหวัดตากให้กับบริษัทบอมเบย์เบอร์มา แต่ยังคงเป็นผู้รับเหมาทำป่าไม้เขตแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อที่จะส่งขายให้กับบริษัทต่อไป ส่วนป่าไม้ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวินในเขตพื้นที่สยาม มีพ่อค้าที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงรับเหมาทำป่าไม้และเป็นแรงงานหลักในการทำป่าไม้ให้กับบริษัท (Ministry of Agriculture, Department of Forestry, 1924)

ความแตกต่างทางชาติพันธุ์ของกลุ่มพ่อค้าไม้ชาวพม่า ไม่ได้เป็นปัญหาในการปรับตัวในการค้าไม้และอยู่อาศัยในสังคมภาคเหนือของสยามแต่อย่างใด เพราะด้วยสถานะคนพม่าในบังคับอังกฤษช่วยเอื้อประโยชน์ให้การทำการค้าระหว่างพม่าของอังกฤษและภาคเหนือของสยาม อีกทั้งผู้อพยพชาวพม่าเหล่านี้สามารถสร้างสายสัมพันธ์กับคนในท้องถิ่น โดยได้รับการอุปถัมภ์จากเจ้านายฝ่ายเหนือผู้เป็นเจ้าของป่าไม้

พ่อค้าไม้ชาวพม่ามักกลายเป็นกลุ่มคหบดีที่มีฐานะมั่งคั่งและเป็นที่นับถือในชุมชน ดังเช่น กรณีอูปันโญ (หลวงโยนการพิจิตร) เป็นหนึ่งในคหบดีชาวพม่าที่ร่ำรวยมาจากการทำธุรกิจค้าไม้ระหว่างล้านนากับมะละแหม่ง (ต้นตระกูลอุปโยคิน) อูปัญโญเป็นคนเชื้อสายมอญอาศัยอยู่ในเมืองมะละแหม่งมาก่อนที่จะเดินทางเข้ามายังเชียงใหม่ในราว ค.ศ. 1872-1882 (พ.ศ.2415-2425) โดยเริ่มบทบาทการเป็นพ่อค้าไม้ในพื้นที่เชียงใหม่ด้วยการควบคุมการตัดไม้สักในพื้นที่ป่า ของเจ้าอุบลวรรณาและเจ้าหลวงเชียงใหม่พระเจ้าอินทวิชยานนท์ (ครองราชย์ ค.ศ. 1873-1897/ พ.ศ.2416-2440) เพื่อส่งไม้ขอนสักไปขายให้กับบริษัทค้าไม้ในดินแดนพม่าของอังกฤษ (Chaturawong, 2007, p. 9) ต่อมาได้ขยายการส่งไม้ขอนสักขายให้กับบริษัทค้าไม้ชาวยุโรปที่กรุงเทพ และยังได้รับความไว้วางใจจากข้าหลวงอังกฤษให้มีสถานะเป็นเฮดแมน (Headman) หรือผู้นำของชุมชนพม่าในเชียงใหม่

การที่ไม่มีข้อกีดกันความแตกต่างทางชาติพันธุ์ ส่งผลให้กลุ่มพ่อค้าไม้ชาวพม่านิยมแต่งงานกับผู้หญิงท้องถิ่นในภาคเหนือของสยามและตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยร่วมกับคนไทย จึงทำให้เกิดการผสมกลมกลืนกับสังคมท้องถิ่น รวมถึงการสร้างเครือข่ายทางสังคมและการค้า ลูกที่เกิดจากบิดาชาวพม่าไม่ได้ถูกแบ่งแยกในสังคมท้องถิ่นแต่อย่างใดและจะได้รับสถานะคนในบังคับอังกฤษตามบิดา และมักจะสืบทอดกิจการทำป่าไม้จากรุ่นพ่อ จะเห็นได้ว่าการตั้งถิ่นฐานในท้องถิ่นทำให้พ่อค้าชาวพม่าเหล่านี้กลายเป็นต้นตระกูลของคนไทยที่มีเชื้อสายพม่า อย่างเช่นกรณีของ อูฉ่วยอัตถ์ (ต้นตระกูลสุวรรณอัตถ์) เดินทางมาจากเมืองมะละแหม่งและได้เข้ามาดำเนินกิจการค้าไม้ในลำปาง กลายเป็นคหบดีคนสำคัญของลำปาง โดยได้แต่งงานกับหญิงท้องถิ่นและตั้งถิ่นฐานอยู่ในชุมชนท่ามะโอ จังหวัดลำปางปัจจุบัน อูฉ่วยอัตถ์ยังได้รับความไว้วางใจจากข้าราชการอังกฤษโดยได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเฮดแมน (Headman) ดูแลชุมชนชาวพม่าในลำปาง หม่องโง่ยซินผู้เป็นบุตรชายคนโตได้สืบทอดกิจการป่าไม้และดำเนินธุรกิจอื่นในเวลาต่อมา (Hengsadikul, 2010, p. 11) นอกจากนี้ การแต่งงานยังช่วยสร้างเครือข่ายทางสังคมระหว่างกลุ่มพ่อค้าเพื่อขยายเครือข่ายกิจการป่าไม้ อีกกรณีคือนายจันโอง (ต้นตระกูลจันทรวิโรจน์) เป็นชาวพม่าที่อพยพมาจากเมืองมะละแหม่งเข้ามารับจ้างทำป่าไม้ให้กับบริษัทอิสต์เอเชียติกในลำปาง ต่อมาได้แต่งงานกับนางมุก ลูกสาวของพ่อค้าชาวพม่าที่อาศัยอยู่ในเมืองลำปาง โดยมีบุตรชายชื่อหม่องต่าอู (พนาสิทธิ์ จันทรวิโรจน์) ต่อมาหม่องต่าอูได้แต่งงานกับนางเต่า บุตรสาวคนโตของหม่องยี (ต้นตระกูลบริบูรณ์) พ่อค้าไม้ชาวพม่าคนสำคัญในลำปาง การสร้าง

เครือข่ายทางสังคมดังกล่าวมีผลให้หม่องต่าอู สามารถขยายพื้นที่กิจการป่าไม้เพิ่มขึ้น โดยได้ทำสัมปทานป่าไม้ที่แม่ลาว อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย และป่าไม้ที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน (Chananont, 1986, p. 114)

อย่างไรก็ตาม บทบาทของพ่อค้าไม้ชาวพม่าเลือนหายไปจากพื้นที่ธุรกิจค้าไม้ในประเทศไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง (ค.ศ. 1939-1945) หลังจากบริษัทยุโรปที่ดำเนินกิจการค้าไม้ในประเทศไทยถูกยกเลิกสัมปทาน เนื่องจากรัฐบาล จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้ยึดสัมปทานป่าไม้จากบริษัทป่าไม้ของชาวต่างชาติให้มาอยู่ภายใต้การจัดการของรัฐบาล โดยรัฐบาลได้จัดตั้งบริษัทป่าไม้ในแต่ละจังหวัดเพื่อดูแลกิจการป่าไม้ภายในประเทศ และยังได้จัดตั้งองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้เพื่อผูกขาดกิจการป่าไม้ โดยขายสัมปทานแก่เอกชนไทยให้ดำเนินกิจการแทนบริษัทต่างชาติ เมื่อสงครามสิ้นสุดลง บริษัทป่าไม้ต่างชาติได้กลับมาทำสัมปทานเดิมอีกครั้ง โดยจ้างพ่อค้าชาวไทยเป็นลูกช่วงของบริษัทมากขึ้นเพื่อรับเหมาตัดไม้ให้กับบริษัท (Chananont, 1986, pp. 102, 113) แต่บริษัทป่าไม้ชาวยุโรปและลูกช่วงชาวพม่าไม่สามารถกลับเข้ามามีบทบาทสำคัญในการดำเนินกิจการป่าไม้ในประเทศไทยได้อีกต่อไป

2. การปรับตัวผ่านอัตลักษณ์ทางการเมือง

2.1 สถานะทางกฎหมายสิทธิสภาพนอกอาณาเขตและการควบคุมการเดินทางข้ามพรมแดน

การเดินทางข้ามแดน (Transnationalism) ของผู้อพยพชาวพม่าที่เข้ามาอาศัยอยู่ในภาคเหนือของสยาม ได้เดินทางข้ามรัฐพร้อมกับอัตลักษณ์ที่ติดตัวมาจากถิ่นฐานเดิม (Home country) โดยเฉพาะอัตลักษณ์ทางการเมืองและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ซึ่งผู้อพยพสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการปรับตัวเพื่อให้เกิดประโยชน์ในการอยู่อาศัยในถิ่นฐานใหม่ (Host country)

การที่จะได้รับความคุ้มครองทางกฎหมายจำเป็นต้องอาศัยอัตลักษณ์ทางการเมือง (Political identity) ซึ่งมีความสำคัญในการควบคุมคนภายในสยามตามรูปแบบรัฐชาติสมัยใหม่ซึ่งกำหนดโดยสถานะทางกฎหมาย(Legal status) กลุ่มชาติพันธุ์จากพม่าของอังกฤษที่เข้ามาอาศัยอยู่ในสยามจำเป็นต้องจำแนกความแตกต่างกลุ่มคนระหว่างคนพม่าที่มีสถานะเป็นคนในบังคับสยาม (Siamese subject) กับคนพม่าในบังคับอังกฤษ (British Burmese subject) ตามกฎหมายสมัยใหม่ สิทธิสภาพนอกอาณาเขตของคนพม่าในบังคับอังกฤษในสยาม ให้การคุ้มครองทางกฎหมายแก่คนพม่าในบังคับอังกฤษหนือกว่าคนในบังคับสยาม หากมีข้อขัดแย้งหรือคดีความกลุ่มคนที่มา

จากพม่าไม่จำเป็นต้องขึ้นกับกฎหมายภายในของสยามหรือคอยพึ่งพิงการคุ้มครองจากกลุ่มเจ้านายเหมือนก่อน แต่จะต้องมีเอกสารการจดทะเบียนยืนยันสถานะการเป็นคนในบังคับอังกฤษ เพื่อให้ได้รับการคุ้มครองในการพิจารณาไต่สวนคดี

แม้จะมีการให้ลงทะเบียนคนในบังคับอังกฤษ แต่ก็ยากที่จะทราบจำนวนที่แน่ชัดของคนพม่าในบังคับอังกฤษที่อาศัยอยู่ในภาคเหนือ การสำรวจจำนวนโดยข้าราชการอังกฤษ ในปี ค.ศ. 1897 จำนวนชาวพม่าที่อาศัยอยู่ในหลายพื้นที่ของเชียงใหม่ซึ่งประกอบอาชีพที่สำคัญต่อเศรษฐกิจในเชียงใหม่ มีราว 4,000-5,000 คน หรือมากกว่า (Ort, 1996, p. 86) จากรายงานของกงสุลอังกฤษ ปี ค.ศ. 1918 ซึ่งได้เดินทางสำรวจพื้นที่นอกเมืองเชียงใหม่ พบว่ามีคนในบังคับอังกฤษเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ (ฉาน) กระจายตัวอยู่ในพื้นที่เชียงดาว เมืองฝาง เมืองพร้าว ประมาณ 7,000-7,500 คน ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรและพ่อค้ารายย่อย (India Office Records, 1918) ซึ่งอาจจะไม่ใช่จำนวนที่แท้จริงเพราะบางคนก็ไม่ได้ลงทะเบียนการอยู่อาศัยในเชียงใหม่

การให้ความสำคัญของสถานะทางกฎหมายของชาวพม่าจากดินแดนพม่าของอังกฤษ (British Burma) เรียกโดยรวมว่า “คนพม่าในบังคับอังกฤษ” (British Burmese subject) หมายถึง ชาวพม่าซึ่งประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆจากดินแดนพม่าของอังกฤษที่เดินทางเข้ามายังภาคเหนือของสยาม จะได้รับการคุ้มครองทางกฎหมายจากสนธิสัญญาระหว่างอังกฤษและสยามที่เกิดขึ้นหลายฉบับ การบังคับใช้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตแก่คนในบังคับต่างชาติในดินแดนสยาม เริ่มขึ้นในปี ค.ศ. 1855 หลังจากอังกฤษและสยามตกลงทำสนธิสัญญาเบาริง โดยให้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตคนในบังคับอังกฤษได้รับการยกเว้นไม่ต้องขึ้นศาลของไทยและไม่ต้องปฏิบัติตามกฎหมายของสยาม ซึ่งคนในบังคับอังกฤษจะต้องขึ้นกับศาลกงสุลอังกฤษ แม้ว่าสิทธิสภาพนอกอาณาเขตตามสนธิสัญญาเบาริงในปี ค.ศ. 1855 จะยังไม่ครอบคลุมการคุ้มครองคนพม่าในบังคับอังกฤษ แต่การเดินทางเข้ามาทำการค้าไม้ขอนสักระหว่างภาคเหนือของสยามกับพม่าตอนล่างของอังกฤษ (Lower Burma) ที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในพื้นที่ภาคเหนือของสยาม ส่งผลให้ในอีกหนึ่งปีต่อมา (ค.ศ. 1856) อังกฤษและสยามได้ตกลงขยายสิทธิสภาพนอกอาณาเขตครอบคลุมคนพม่าในบังคับอังกฤษที่อาศัยอยู่ในสยาม (Office of the Prime Minister, 1855; Office of the Prime Minister, 1856) เพื่อสามารถดูแลผลประโยชน์ของคนพม่าในบังคับอังกฤษที่เดินทางข้ามแดนมาค้าขายและอยู่อาศัยในพื้นที่ภาคเหนือของสยามจำนวนมาก

ผู้คนและพ่อค้าจากดินแดนพม่าของอังกฤษเดินทางข้ามแม่น้ำสาละวินเข้ามาเขตแดนภาคเหนือของสยามอย่างต่อเนื่อง มูลค่าการค้าทางบกผ่านชายแดนระหว่างสองรัฐเพิ่มสูงขึ้นพร้อมกับการค้าไม้ขอนสัก ซึ่งตามมาด้วยปัญหาโจรผู้ร้ายและความไม่ปลอดภัยของผู้คนตามเส้นทางการค้าชายแดน ความสำเร็จของชาวพม่าที่เดินทางข้ามแดนเข้ามาทำการค้าไม้ขอนสักในภาคเหนือของสยาม กระตุ้นการเติบโตของการค้าข้ามแดนทำให้ผู้อพยพชาวพม่าเดินทางเข้ามาค้าขายและประกอบอาชีพอื่น เช่น พ่อค้าโคกระบือ พ่อค้าผ้าไหม พ่อค้ารายย่อย เจ้าของร้านขายของ กรรมกร และเกษตรกร (Bock, 1886, p. 146; India Office Records, 1918; Ort, 1996, p. 86) ส่งผลให้มีคนพม่าในบังคับอังกฤษเดินทางเข้ามาค้าขายและอยู่อาศัยในภาคเหนือของสยามเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง รวมถึงข้อขัดแย้งที่เกิดจากคนพม่าในบังคับอังกฤษเดินทางเข้ามาทำการค้าไม้ในเชียงใหม่และลำปางได้เพิ่มมากขึ้นทุกปี ทำให้รัฐบาลอังกฤษของพม่าและรัฐบาลสยามต้องการควบคุมการเดินทางข้ามแดนและปัญหาทางชายแดน จึงได้ตกลงทำสนธิสัญญาเชียงใหม่ฉบับแรก ในปี ค.ศ. 1874 เป็นสนธิสัญญาที่เน้นให้เห็นความสำคัญในการควบคุมการเดินทางข้ามแดนระหว่างพม่าของอังกฤษกับภาคเหนือของสยาม เนื่องด้วยเมืองสำคัญในเขตแดนสยาม คือ เชียงใหม่ ลำปาง และลำพูน มีผู้คนจากพม่าของอังกฤษเดินทางเข้ามาเป็นจำนวนไม่น้อยในแต่ละปีนับตั้งแต่มีการเริ่มต้นการค้าไม้ขอนสัก และเกิดกลุ่มพ่อค้าเดินทางข้ามแดนเพิ่มมากขึ้น พร้อมกับมีโจรผู้ร้ายคอยดักปล้นหรือทำร้ายบรรดาพ่อค้า รัฐบาลอังกฤษและรัฐบาลสยามจึงทำสนธิสัญญาเพื่อดูแลความปลอดภัยตามเส้นทางการค้าชายแดนที่เชื่อมต่อระหว่างเชียงใหม่ไปยังดินแดนพม่า ตามข้อตกลงในสนธิสัญญาดังกล่าว รัฐบาลสยามให้เจ้านครเชียงใหม่ตั้งด่านตรวจริมฝั่งแม่น้ำสาละวินในเขตแดนเมืองเชียงใหม่ โดยให้มีเจ้าหน้าที่และตำรวจประจำด่านคอยดูแลความเรียบร้อยและป้องกันโจรผู้ร้ายในเขตสยาม คนในบังคับอังกฤษที่เดินทางเข้ามาทำการค้าขายและทำธุระในเชียงใหม่ ลำปาง และลำพูน ก็จะได้รับการคุ้มครองทางกฎหมาย (Lailak, 1935a, pp. 143-144)

การเดินทางข้ามแดนจะต้องมีหนังสือเดินทางสำหรับตัวหรือพาสปอร์ต (passport) ซึ่งนำมาใช้อย่างจริงจังเพื่อควบคุมและตรวจสอบการเดินทางข้ามแดนของผู้คนระหว่างพม่าของอังกฤษกับภาคเหนือของสยาม หลังจากการทำสนธิสัญญาเชียงใหม่ฉบับแรก ทำให้รัฐแสดงอำนาจในการควบคุมและตรวจสอบการเดินทางข้ามแดนของผู้คนด้วยเอกสารทางกฎหมาย ผู้คนที่เดินทางข้ามแดนจากดินแดนพม่าของอังกฤษเข้ามายังเมืองเชียงใหม่ เมืองลำปางและเมืองลำพูน จึงต้องมีหนังสือเดินทาง

สำหรับตัว ซึ่งรายละเอียดในหนังสือเดินทางนั้นจะประกอบด้วยชื่อผู้เดินทางและตำหนิตามร่างกายที่สำคัญ พร้อมแจ้งเหตุผลในการเดินทางเข้ามาในเขตสยาม โดยหนังสือเดินทางจะใช้ได้เพียงครั้งเดียว เมื่อต้องการเดินทางครั้งใหม่ก็จะต้องมีการทำหนังสือเดินทางฉบับใหม่ เจ้าหน้าที่มีอำนาจที่จะเรียกดูหนังสือเดินทางและอนุญาตให้เดินทาง (Lailak, 1935a, p. 143) การมีหนังสือเดินทางสำหรับตัวจึงเป็นเอกสารสำคัญที่ทำให้คนพม่าในบังคับอังกฤษได้รับสิทธิสภาพนอกอาณาเขต บรรดาพ่อค้าไม้จากพม่าของอังกฤษที่เดินทางข้ามพรมแดนมายังภาคเหนือของสยามจึงจำเป็นต้องมีหนังสือเดินทางเพื่อได้รับสิทธิในการทำสัมปทานป่าไม้และการคุ้มครองสิทธิประโยชน์ทางกฎหมายในสยาม หากเกิดคดีความขึ้นในพื้นที่เชียงใหม่ ลำปาง และลำพูน สามารถปฏิเสธการชำระคดีความจากศาลเชียงใหม่ และขอการชำระคดีความให้อยู่ภายใต้การดูแลของกงสุลอังกฤษในกรุงเทพมหานคร หรือเจ้าหน้าที่อังกฤษที่โยนสะลินในเขตชายแดนอังกฤษได้ แต่ถ้าผู้ที่ทำการค้าไม้ไม่มีหนังสือเดินทางสำหรับตัวก็จะต้องปฏิบัติตามศาลของเมืองเชียงใหม่ (Lailak, 1935a, pp. 146-149) ดังนั้นการชำระคดีความของคนพม่าในบังคับอังกฤษจะอยู่นอกเหนือจากกฎหมายท้องถิ่นและกฎหมายสยาม ซึ่งใช้สำหรับพิจารณาคดีความของคนในบังคับสยามทั่วไป

ความต้องการของอังกฤษที่จะดูแลผลประโยชน์ของคนในบังคับอังกฤษจำนวนมากที่อาศัยอยู่ในภาคเหนือ จึงผลักดันให้เกิดการปรับปรุงสนธิสัญญาเชียงใหม่ฉบับที่สองในปี ค.ศ. 1883 ทำให้มีการตั้งสถานกงสุลอังกฤษและศาลต่างประเทศ (International Court) ที่เชียงใหม่ เพื่อดูแลผลประโยชน์คนในบังคับอังกฤษโดยเฉพาะคนพม่าในบังคับอังกฤษ โดยข้อขัดแย้งหรือคดีความใดที่มีคนในบังคับอังกฤษเข้าไปเกี่ยวพันจะต้องขึ้น “ศาลต่างประเทศ” ที่เชียงใหม่หรือกรุงเทพมหานคร หากคดีความใดที่ยังไม่ได้รับการตัดสินโดยศาลสยาม กงสุลอังกฤษมีอำนาจในการเข้าไปดึงคดีความออกจากอำนาจของศาลสยามเพื่อส่งไปพิจารณาโดยศาลต่างประเทศ และอำนาจการพิจารณาคดีขั้นสุดท้ายขึ้นอยู่กับกงสุลใหญ่อังกฤษ (Sayre, 1928, p. 76) นอกจากนี้ยังกำหนดให้เจ้าหน้าที่รัฐมีอำนาจในการตรวจสอบและควบคุมการเดินทางข้ามแดนของผู้คนระหว่างพม่าและสยาม จากการใช้ระเบียบข้อบังคับที่เข้มงวดขึ้น รวมถึงมีการพัฒนากฎหมายที่ใช้ร่วมกันโดยทำข้อตกลงในการส่งผู้ร้ายข้ามแดน ตามที่ตกลงกันในสนธิสัญญาเชียงใหม่ฉบับที่ 2 เรียกว่า “พระราชบัญญัติว่าด้วยส่งคนข้ามเขตรแดน [เขตแดน]” เกิดขึ้นสืบเนื่องจากการเติบโตทางการค้าชายแดนระหว่างพม่าของอังกฤษและภาคเหนือของสยาม หากตำรวจฝ่ายอังกฤษในดินแดนพม่าของอังกฤษขอให้ตำรวจ

สยามจับผู้ร้ายที่กระทำผิดในเขตแดนพม่าซึ่งได้หลบหนีเข้ามาอยู่ในเขตแดนสยาม ตำรวจสยามมีอำนาจที่จะจับกุมผู้นั้นส่งให้เจ้าหน้าที่อังกฤษได้ โดยวิธีการขอให้ส่งผู้ร้ายข้ามแดนกำหนดให้สยามใช้ตามแบบอย่างกฎหมายที่ใช้กันอยู่ในเมืองพม่าของอังกฤษ (Lailak, 1935b, pp. 194-199)

นับตั้งแต่ปลายคริสต์ทศวรรษที่ 1890 การตรวจสอบสถานะทางกฎหมายถูกนำมาใช้เพื่อควบคุมคนและการเดินทางข้ามแดนได้เริ่มบังคับใช้อย่างจริงจัง การอ้างสิทธิทางกฎหมายในฐานะคนในบังคับอังกฤษมีการตรวจสอบและจัดการที่เข้มงวดขึ้น โดยกำหนดสถานะทางกฎหมายที่แตกต่างกับคนในบังคับสยามซึ่งจะต้องถือปฏิบัติตามกฎหมายในสยาม ซึ่งจะมีการตรวจสอบและกำหนดสิทธิประโยชน์ของชาวพม่าที่อาศัยอยู่ในสยามให้ชัดเจน และจะต้องพิสูจน์ได้จากเอกสารที่ถือครองตามข้อตกลงระหว่างอังกฤษและสยามในข้อ “สัญญาว่าด้วยการจดบาญชีคนในบังคับอังกฤษในกรุงสยาม ค.ศ. 1899” โดยมีสาระสำคัญคือ คนที่จะอ้างสถานะคนเชื้อสายเอเชียที่อยู่ภายใต้ดินแดนอาณานิคมอังกฤษ ด้วยสถานะคนในบังคับอังกฤษได้นั้นจะต้องมีการลงทะเบียนเป็นคนในบังคับอังกฤษ ซึ่งครอบคลุมกลุ่มคนที่เป็นคนในบังคับอังกฤษตั้งแต่เกิด หรือได้โอนสัญชาติเป็นคนในบังคับอังกฤษ (Office of the Prime Minister, 1900, pp. 122-124) ความต้องการที่จะจำแนกความแตกต่างระหว่างคนพม่าที่เป็นคนในบังคับสยาม และคนพม่าที่เป็นคนในบังคับอังกฤษที่อาศัยอยู่ในสยาม น่าจะมาจากปัจจัยสำคัญสามประการ คือ ปัจจัยแรก ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ทั้งสองรัฐมีร่วมกันผ่านการค้าชายแดน มูลค่าทางการค้าข้ามแดนระหว่างรัฐทั้งสองเพิ่มมากขึ้นจากการทำป่าไม้ในภาคเหนือของสยามส่งออกไปยังตลาดพม่าตอนล่าง ซึ่งผลักดันให้เกิดการเดินทางข้ามแดนของคนจากดินแดนพม่าของอังกฤษมายังสยามอย่างต่อเนื่อง ปัจจัยที่สอง ผลประโยชน์ของอังกฤษในดินแดนพม่าทำให้อังกฤษต้องการควบคุมการเดินทางของคนในบังคับ หลังจากอังกฤษยึดครองดินแดนพม่าได้ทั้งหมดใน ค.ศ. 1886 และผนวกรัฐฉานเป็นส่วนหนึ่งของดินแดนอาณานิคมได้สำเร็จราวคริสต์ทศวรรษ 1890 กฎหมายคุ้มครองคนพม่าในบังคับอังกฤษในสยามจึงมีผลครอบคลุมทุกกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นพลเมืองในดินแดนพม่าของอังกฤษ ประการสุดท้าย ผลประโยชน์ของสยามในพื้นที่ล้านนา โดยเฉพาะกิจการป่าไม้และการค้าชายแดนกับอังกฤษ ทำให้สยามเร่งดำเนินนโยบายดึงอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางโดยยกเลิกฐานะหัวเมืองประเทศราชล้านนาให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของดินแดนสยาม ภายใต้ระบบมณฑลเทศาภิบาลตั้งแต่ปลายคริสต์ทศวรรษ 1890

ดังนั้น ด้วยข้อตกลงระหว่างอังกฤษและสยาม ทำให้กลุ่มผู้อพยพชาวพม่าซึ่งถือสถานะคนพม่าในบังคับอังกฤษที่อาศัยอยู่ในสยาม ได้รับสิทธิประโยชน์จากการเป็นคนพม่าในบังคับอังกฤษ เนื่องด้วยสถานะคนในบังคับอังกฤษช่วยอำนวยผลประโยชน์ในการติดต่อทำการค้าไม้ข้ามพรมแดนระหว่างสยามกับพม่า ในขณะเดียวกันก็ได้รับการคุ้มครองทางกฎหมายตามสนธิสัญญา ระหว่างอังกฤษและสยาม การที่ชาวพม่าได้รับการคุ้มครองทางกฎหมายสิทธิสภาพนอกอาณาเขตที่สร้างสิทธิประโยชน์ให้กับคนพม่าในบังคับอังกฤษมีมากกว่าคนในบังคับสยาม จึงทำให้ผู้อพยพชาวพม่าไม่ต้องการเป็นคนพม่าในบังคับสยามหรือเป็นพลเมืองไทย แม้จะอาศัยอยู่ในสยามมาอย่างยาวนานหรือเกิดในสยาม

2.2 สถานะทางกฎหมายไทย: ผู้อพยพชาวพม่ากลายเป็นพลเมืองไทย

จากสนธิสัญญาปี ค.ศ. 1899 ที่ให้คนพม่าในบังคับอังกฤษได้รับสิทธิประโยชน์และการคุ้มครองจากสิทธิสภาพนอกอาณาเขตดังที่ได้กล่าวไปข้างต้น ทำให้รัฐบาลสยามพยายามหาทางแก้ไขด้วยการยกเลิกข้อตกลงสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของคนบังคับต่างชาติที่อาศัยอยู่ในประเทศสยาม การปรับเปลี่ยนข้อตกลงระหว่างอังกฤษและสยาม และการออกกฎหมายและนโยบายของรัฐบาลสยามที่ลดสถานะพิเศษของคนในบังคับต่างชาติให้น้อยลงกว่าพลเมืองสยาม ทำให้คนพม่าในบังคับอังกฤษต้องหันมาพิจารณาการถือครองสัญชาติไทย รัฐบาลสยามมีนโยบายที่จะให้เกิดการบังคับใช้กฎหมายสมัยใหม่ต่อคนต่างชาติที่อาศัยอยู่ในประเทศสยาม ด้วยการยกเลิกการใช้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตแก่คนบังคับต่างชาติในไทย ซึ่งเริ่มได้ผลในปลายทศวรรษ 1920 หลังจากที่บรรลุข้อตกลงกับรัฐบาลอังกฤษ ทำให้คนพม่าในบังคับอังกฤษต้องหันมาขอโอนสัญชาติเป็นพลเมืองไทย การปรับตัวของชาวพม่าให้กลายเป็นคนไทย เป็นตัวอย่างสะท้อนให้เห็นพัฒนาการทางกฎหมายในสังคมไทยที่ใช้ในการทำให้เป็นพลเมืองไทย

รัฐบาลสยามพยายามที่จะปรับกฎหมายไทยและความพยายามในการยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของชาวต่างชาติที่อาศัยอยู่ในประเทศสยาม เริ่มต้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (ครองราชย์ ค.ศ. 1910-1925/พ.ศ. 2453-2468) เพื่อให้คนบังคับต่างชาติอยู่ภายใต้กฎหมายไทย การให้ความสำคัญกับการถือครองสัญชาติไทย ด้วยการประกาศใช้ กฎหมายโอนสัญชาติที่เริ่มใช้ครั้งแรกใน ค.ศ. 1912 “พระราชบัญญัติแปลงชาติ ร.ศ. 130” นับเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการให้คนในบังคับต่างชาติที่อาศัยอยู่ในสยามมายาวนาน สามารถโอนสัญชาติเป็นคนไทย

ได้ตามกฎหมาย (Office of the Prime Minister, 1911, pp. 96-100) อีกหนึ่งปีต่อมาได้มีการประกาศใช้ “พระราชบัญญัติ สัญชาติ พระพุทธศักราช 2456” โดยเริ่มใช้เมื่อวันที่ 10 เดือนเมษายน ค.ศ. 1913 (พ.ศ. 2456) บุคคลที่ถือว่าเป็นคนไทยตามพระราชบัญญัติสัญชาติ คือผู้ที่มีบิดามารดาเป็นคนไทย ผู้ที่เกิดในพระราชอาณาจักรสยาม ผู้หญิงต่างชาติที่สมรสกับคนไทยตามกฎหมาย และครอบคลุมถึงคนต่างชาติที่ได้โอนสัญชาติมาถือเอาสัญชาติไทย คนในบังคับต่างชาติที่ประสงค์จะเป็นพลเมืองไทยตามกฎหมายต้องดำเนินการตามขั้นตอนภายใต้พระราชบัญญัติและกฎหมายที่บังคับใช้สำหรับชาวต่างชาติ (Office of the Prime Minister, 1912, pp. 279-282) โดยสิ่งแรกที่สะท้อนให้เห็นว่าชาวต่างชาติจะนับเป็นคนไทยผ่านกระบวนกลายเป็นไทยตามกฎหมายได้นั้นคือการเปลี่ยนชื่อเรียกให้มีชื่อและนามสกุลเป็นภาษาไทย เช่นเดียวกับคนไทยทั่วไปที่จะต้องมีชื่อเรียกสำหรับตัวและนามสกุลตามพระประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่กำหนดเป็นกฎหมายบังคับใช้ให้พลเมืองไทยทุกคนต้องมีทั้งชื่อและนามสกุล ด้วยการประกาศใช้ “พระราชบัญญัติขนานนามสกุล พระพุทธศักราช 2456” มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 เดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1913 (พ.ศ. 2456) การกำหนดให้คนไทยทุกคนต้องมีชื่อสำหรับตัวและนามสกุล เริ่มจากการที่หัวหน้าครอบครัวต้องเลือกตั้งนามสกุลและให้ไปจดทะเบียนนามสกุล ณ ที่ว่าการอำเภอต่อเจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ลงทะเบียนและออกเอกสารให้บังคับใช้อย่างเป็นทางการในวันที่ 1 เดือนเมษายน ค.ศ. 1918 (พ.ศ. 2461) (Lailak, 1934, Vol. 24, pp. 259-262; Office of the Prime Minister, 1912, pp. 283-288; Office of the Prime Minister, 1915, pp. 33-34) ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงการมีสถานะตามกฎหมายการเป็นพลเมืองไทย

นับตั้งแต่คริสต์ทศวรรษ 1920 รัฐบาลสยามเริ่มดำเนินการเจรจาเพื่อบรรลุข้อตกลงยกเลิกสนธิสัญญาเดิมกับชาติตะวันตกและยกเลิกสิทธิสภาพอาณาเขตได้สำเร็จในช่วง ค.ศ. 1921-1926 โดยทยอยทำสนธิสัญญาฉบับใหม่ที่กำหนดให้คนบังคับต่างชาติจะต้องอยู่ภายใต้ประมวลกฎหมายของสยาม ใน ค.ศ. 1925 อังกฤษยอมยกเลิกสนธิสัญญาเดิมที่เคยทำไว้กับสยามและทำสนธิสัญญาฉบับใหม่ในปีเดียวกัน ทำให้คนในบังคับอังกฤษต้องอยู่ภายใต้อำนาจของศาลและประมวลกฎหมายไทย (Sayre, 1928, p. 87) จึงมีผลให้สถานะของคนในบังคับอังกฤษไม่ได้รับการรับรองสถานะพิเศษทางกฎหมายตามสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในประเทศไทยอีกต่อไป และต้องถือสถานะเป็นคนต่างด้าวตามกฎหมายไทยนับตั้งแต่ ค.ศ. 1927 หลังจากที่รัฐบาลสยามกำหนดให้มีการตรวจสอบคนต่างด้าวที่เดินทางตามพระราชบัญญัติ

ว่าด้วยคนเข้าเมือง พ.ศ.2470 (ค.ศ. 1927) จึงมีผลให้ชาวต่างชาติที่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศสยาม ต้องแสดงสัญชาติและหนังสือเดินทาง (Office of the Prime Minister, 1927, pp. 100-114) โดยจะต้องเสียค่าธรรมเนียมในการอยู่อาศัยในประเทศสยามและปฏิบัติตามกฎหมายไทย และไม่มีสิทธิประโยชน์พิเศษทางกฎหมายเหนือพลเมืองไทยอีกต่อไป

คนพม่าในบังคับอังกฤษที่อาศัยอยู่ในสยาม เป็นหนึ่งในกลุ่มชาวต่างชาติที่ได้รับผลกระทบจากการปรับเปลี่ยนสถานะทางกฎหมายของคนในบังคับต่างชาติและยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ผู้อพยพที่ถือสถานะคนในบังคับต่างชาติที่อาศัยอยู่ในประเทศสยามเริ่มหันมาขอโอนสัญชาติเป็นพลเมืองไทย แม้ไม่อาจทราบจำนวนที่แท้จริงของคนในบังคับต่างชาติที่หันมาขอโอนสัญชาติเป็นพลเมืองไทย แต่จากการสำรวจเอกสารจดหมายเหตุ (Office of the Prime Minister, 1937) พบว่าการยื่นคำร้องของชาวจีนและชาวพม่ามีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่คริสต์ทศวรรษที่ 1930 ชาวพม่าในบังคับอังกฤษเริ่มตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องโอนสัญชาติเป็นไทยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ภายหลังการปฏิวัติสยามใน ค.ศ. 1932 รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เน้นนโยบายรัฐนิยมที่ไม่อนุญาตให้คนต่างด้าวทำธุรกิจการค้าในประเทศสยาม ส่งผลให้คนพม่าในบังคับอังกฤษที่ไม่คิดจะกลับไปอยู่ประเทศพม่าและกลายเป็นคนต่างด้าวที่มีข้อจำกัดสิทธิประโยชน์แตกต่างไปจากบุคคลที่มีสัญชาติไทย ตามประกาศพระราชบัญญัติการทะเบียนคนต่างด้าว ในปี ค.ศ. 1936 (พ.ศ. 2479) (Office of the Prime Minister, 1937, pp. 756-763) ทายาทพ่อค้าไม้ชาวพม่าที่เกิดและอาศัยอยู่ในภาคเหนือ หันมาโอนสัญชาติเป็นไทยเพิ่มมากขึ้น โดยมีเหตุผลหลักคือไม่ได้คิดจะย้ายกลับไปอาศัยอยู่ในประเทศพม่า และการดำเนินธุรกิจการค้าข้ามแดนระหว่างพม่าและสยามก็ไม่ได้มีความสำคัญดังเดิม รวมถึงได้ตั้งถิ่นฐานและมีครอบครัวอยู่ในประเทศไทยแล้ว

ตั้งแต่คริสต์ทศวรรษ 1930 การปรับเปลี่ยนสถานะทางกฎหมายของผู้อพยพชาวพม่า เพื่อให้กลายเป็นพลเมืองไทยและสามารถอยู่อาศัยในประเทศไทยได้ต่อไป เริ่มมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง แม้จะไม่สามารถทราบจำนวนผู้อพยพชาวพม่าที่ขอโอนสัญชาติไทยได้ แต่หลักฐานจากหอจดหมายเหตุบางส่วนที่นำมาศึกษานั้นแสดงให้เห็นการขอโอนสัญชาติเป็นไทยอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี ค.ศ. 1933-1944 โดยเงื่อนไขสำคัญในการขอโอนสัญชาติเป็นพลเมืองไทย กำหนดให้บุคคลจะต้องสละสถานะคนพม่าในบังคับอังกฤษเพื่อโอนเป็นสัญชาติให้กลายเป็นคนไทยตามกฎหมาย

โดยผู้ที่ยื่นคำร้องส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้อพยพชาวพม่ารุ่นที่สอง ซึ่งเกิดในประเทศสยาม ดังเช่นกรณี นายองขิ่น อุปโยคิน บุตรชายของอูปัญโญ (หลวงโยนการพิจิตร) คหบดีพ่อค้าไม้ชาวพม่าคนสำคัญของเชียงใหม่และนางแก้ว นายองขิ่น อาศัยอยู่ตำบลช้างคลาน อำเภอเมืองเชียงใหม่ ได้ยื่นคำร้องขอโอนสัญชาติไทยแทนที่สัญชาติอังกฤษ ด้วยเหตุผลสำคัญว่ามีความตั้งใจที่จะอาศัยอยู่ในประเทศสยามตลอดไป โดยไม่คิดจะกลับไปอยู่ประเทศพม่าซึ่งเป็นดินแดนบ้านเกิดของบิดา จึงต้องแสดงหลักฐานของการอยู่อาศัยในท้องถิ่นและความสามารถในการใช้ภาษาไทย รวมถึงอาชีพที่เคยประกอบอาชีพทำการป่าไม้สืบต่อจากบิดา ตามประวัตินายองขิ่นได้แต่งงานกับนางล้วนซึ่งเป็นผู้หญิงท้องถิ่น มีบุตรธิดาด้วยกันทั้งหมด 12 คน โดยบุตรและธิดาทุกคนต่างก็เข้าเรียนในโรงเรียนไทย เรียนภาษาไทยเหมือนเช่นคนไทยทั่วไป สิ่งเหล่านี้เป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นคุณสมบัติการตั้งถิ่นฐานของนายองขิ่น ที่เชื่อได้ว่าจะไม่กลับไปอยู่อาศัยในประเทศพม่า เพราะว่ามีถิ่นฐานมั่นคงและอยู่อาศัยในประเทศไทยมาอย่างยาวนาน แต่คุณสมบัติที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ผู้ที่ขอโอนสัญชาติไทยจะต้องไม่เคยทำผิดกฎหมายไทย (Office of the Prime Minister, 1937) เพื่อจะนำไปสู่การพิจารณาอนุญาตให้โอนสัญชาติเป็นพลเมืองไทยต่อไป

นอกจากนี้ การปรับสถานะทางกฎหมายเพื่อความมั่นคงในการประกอบอาชีพอยู่ในสยาม นับเป็นอีกหนึ่งปัจจัยสำคัญที่ทำให้ต้องโอนสัญชาติเป็นคนไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประกอบอาชีพข้าราชการมีการยื่นคำร้องค่อนข้างมาก จากหลักฐานจดหมายเหตุ พบว่าบุตรของชาวพม่าที่ประกอบอาชีพข้าราชการครูและเจ้าพนักงานป่าไม้ ต่างหันมาขอโอนสัญชาติเป็นคนไทย โดยจำเป็นที่จะต้องแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการปรับตัว ตามอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมไทยที่สำคัญเพื่ออยู่อาศัยในสังคมไทยได้ต่อไป ไม่ว่าจะเป็นความสามารถในการพูดภาษาไทย และการเคารพพระมหากษัตริย์ไทย รวมถึงการมีชื่อและนามสกุลเป็นภาษาไทย เห็นได้จากเรื่องราวของ นายจั่นองค์ นันทกุล (ม่องส่านอง) ได้ยื่นเรื่องขอโอนสัญชาติเป็นไทยเมื่ออายุ 50 ปี โดยขอยื่นเรื่องโอนสัญชาติเป็นสัญชาติไทย ในปี ค.ศ. 1937 (พ.ศ. 2480) จากประวัตินายจั่นองค์ เกิดที่ประเทศพม่า มีบิดามารดาเป็นชาวพม่าซึ่งถือสัญชาติอังกฤษ ได้เข้ามาทำการค้าไม้และอาศัยอยู่ในลำปางจนกระทั่งเสียชีวิต เมื่อนายจั่นองค์อายุประมาณ 28 ปีได้ติดตามบิดามารดาเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศสยาม เพื่อทำการค้าไม้ระหว่างพม่ากับภาคเหนือของสยามร่วมกับบิดาก่อนที่จะเปลี่ยนไปรับราชการเป็นพนักงานป่าไม้ ประจำกองป่าไม้ภาคลำปาง เมื่อได้ตั้งถิ่นฐานมีครอบครัวและรับราชการ

ในประเทศสยามแล้ว ก็ไม่คิดจะกลับไปอาศัยยังประเทศพม่าอีกต่อไป จึงยื่นเรื่องขอโอนสัญชาติไทยเพื่อให้ได้รับสิทธิตามกฎหมายไทย (Office of the Prime Minister, 1937) เช่นเดียวกับเรื่องราวของนายเมือง ละอองอินทร์ สังกัดชาติอังกฤษ มีบิดาเป็นชาวพม่าและมารดาเป็นชาวไทย อาศัยอยู่ ตำบลช้างคลาน เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ นายเมืองได้รับสถานะคนในบังคับอังกฤษตามบิดา ได้เข้าเรียนโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย จนจบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 8 และได้รับราชการเป็นครูประชาบาลในจังหวัดเชียงใหม่ ได้รับเงินเดือน ๆ ละ 20 บาท ในปี ค.ศ. 1937 เมื่อนายเมืองอายุได้ 22 ปี จึงได้ยื่นเรื่องขอโอนสัญชาติเป็นพลเมืองไทย (Office of the Prime Minister, 1937) เพื่อที่จะได้คงอยู่อาศัยและทำงานในประเทศสยามต่อไปได้

อย่างไรก็ตาม การที่จะได้รับอนุญาตให้ปรับเปลี่ยนสถานะทางกฎหมายเพื่อเป็นพลเมืองไทยนั้น จำเป็นที่จะต้องได้รับความเห็นชอบจากตัวแทนของรัฐบาลอังกฤษและสยาม เพื่อให้สามารถโอนสัญชาติจากคนในบังคับอังกฤษเป็นพลเมืองไทยตามกฎหมายสัญชาติไทย กระทรวงการต่างประเทศมีหน้าที่หลักในการพิจารณาอนุมัติว่าจะให้บุคคลสัญชาติพม่าในบังคับอังกฤษ ได้รับการโอนสัญชาติไทยภายใต้กฎหมายแปลงชาติ ร.ศ.130 (พ.ศ. 2454/ ค.ศ. 1911) โดยพิจารณาจากหลายปัจจัย ข้อพิจารณาสำคัญประการแรกคือ การที่บุคคลนั้นเกิดในประเทศสยาม มีที่อยู่อาศัยและมีทรัพย์สินเป็นหลักฐานประกอบการอยู่อาศัย มีความประพฤติดีไม่เคยทำผิดกฎหมายไทย มีเจตานาบริสุทธิ์ในการโอนสัญชาติเพื่อจะอาศัยอยู่ในประเทศไทย และมีความจงรักภักดีต่อประเทศสยาม แต่ก่อนที่กระทรวงการต่างประเทศจะอนุญาตให้โอนสัญชาติไทยก็จะต้องมีการตรวจสอบกับสถานกงสุลอังกฤษ หากไม่มีข้อขัดข้องใดก็จะนำเรื่องเสนอขอความเห็นชอบต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรี แล้วจึงนำความกราบบังคมทูลพระมหากษัตริย์ เพื่อขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตดำเนินตามกฎหมายแปลงชาติ ร.ศ. 130 หลังจากได้รับการอนุญาตให้โอนสัญชาติไทยตามขั้นตอนแล้ว กระทรวงมหาดไทยจะให้ผู้ร้องขอการโอนสัญชาติ กระทำสัจจาธิษฐานในการโอนสัญชาติเป็นคนไทยตามกฎหมาย (Office of the Prime Minister, 1937)

สังเกตได้ว่า การยื่นคำร้องของผู้อพยพชาวพม่าหรือทายาท เพื่อขอโอนสัญชาติให้กลายเป็นพลเมืองไทยตามกฎหมายทำได้ไม่ยากนัก และการโอนสัญชาติเป็นพลเมืองไทยนั้นได้เอื้อต่อการปรับเปลี่ยนสถานะทางกฎหมายของสมาชิกในครอบครัวด้วย กล่าวคือ เมื่อผู้ยื่นคำร้องได้รับอนุญาตให้โอนสัญชาติไทยแล้วก็มีผลให้ภรรยาและบุตรธิดากลายเป็นพลเมืองไทยตามบิดาโดยสมบูรณ์ หากผู้ยื่นคำร้อง

มีภรรยาเป็นคนต่างชาติ ภรรยาของผู้ที่ได้โอนสัญชาติแล้วก็จะได้รับการโอนสัญชาติไทยตามสามี ส่วนบุตรของผู้ที่ได้รับอนุญาตให้โอนสัญชาติไทย แต่อายุยังไม่บรรลุนิติภาวะก็จะได้รับสัญชาติไทยตามบิดาได้หากทำการยื่นคำร้องต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศภายใน 1 ปี หลังจากที่บิดาได้รับสัญชาติไทยแล้ว (Office of the Prime Minister, 1912, pp. 279-282) จากการที่รัฐบาลไทยดำเนินการให้การโอนสัญชาติไทยสามารถครอบคลุมถึงสมาชิกในครอบครัวดังกล่าว จึงทำให้บรรดาผู้อพยพชาวพม่าที่เคยถือสถานะคนในบังคับอังกฤษเลือนหายไปจากสังคมไทย

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และข้อกฎหมายที่ได้กล่าวไปข้างต้น แสดงให้เห็นว่า แม้ลูกหลานชาวพม่าไม่ได้ดำเนินธุรกิจการค้าไม้อีกต่อไปเนื่องจากนโยบายการจัดการป่าไม้ของรัฐบาลไทย แต่ก็ยังคงประกอบอาชีพอื่น อย่างเช่น ข้าราชการ หรือ ค้าขาย และลูกหลานชาวพม่าที่เติบโตในเชียงใหม่และลำปางล้วนนิยมตั้งรกรากอาศัยอยู่ในท้องถิ่นภาคเหนือต่อไป ไม่คิดที่จะเดินทางกลับไปอาศัยอยู่ในดินแดนพม่า อาจจะเนื่องมาจากหลายเหตุผล ประการแรก คือ การสานต่อเครือข่ายทางสังคมกับเครือญาติที่อาศัยอยู่ในประเทศพม่าลดน้อยลงหรือแทบจะไม่เกิดขึ้น เนื่องจากไม่ได้มีการติดต่อหรือเดินทางไปยังภูมิลำเนาเดิมของบิดาหรือมารดาที่มาจากดินแดนพม่า ประการที่สอง กลุ่มลูกหลานเชื้อสายพม่าได้รับการอบรมเลี้ยงดูและเข้ารับการศึกษาในประเทศไทย ใช้ภาษาไทยในการสื่อสารในชีวิตประจำวันมากกว่าจะใช้ภาษาพม่า ทำให้การดำรงวิถีชีวิตเป็นส่วนหนึ่งท้องถิ่นในสังคมไทยมาโดยตลอด ประการสุดท้าย การปรับตัวเข้าสู่วัฒนธรรมท้องถิ่นภาคเหนือทำได้ไม่ยาก โดยการปรับตัวทางวัฒนธรรมและการแต่งงานกับคนท้องถิ่นทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐานสร้างครอบครัว กลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยทั้งทางวัฒนธรรมและกฎหมายที่ได้รับการคุ้มครองในฐานะพลเมืองไทย

3. การปรับตัวผ่านอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม: พุทธศาสนาข้ามแดนและการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมลูกผสม

เป็นที่สังเกตว่า การปรับตัวของคนพม่าในบังคับอังกฤษที่เดินทางข้ามแดนเข้ามาในภาคเหนือของสยาม นอกจากจะต้องปรับตัวด้วยสถานะทางกฎหมายดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังจำเป็นที่จะต้องปรับตัวทางวัฒนธรรมให้เข้ากับสังคมในถิ่นฐานใหม่ เพื่อให้กลายเป็นพลเมืองไทยที่ไม่แปลกแยกกับคนในท้องถิ่น โดยทั่วไปผู้อพยพข้ามแดนมักนำเอาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural identity) จากภูมิลำเนาเดิม (Home country) มาปรับใช้ในถิ่นฐานใหม่ (Host country) อยู่เสมอ หนึ่งในวัฒนธรรม

ที่ผู้อพยพนำมาพร้อมกับการเดินทางคือศาสนา (Carriers of religion) ที่ประกอบด้วยความเชื่อ พิธีกรรม และวัตถุทางศาสนา ความแตกต่างทางศาสนาทำให้เกิดเส้นแบ่งระหว่างผู้อพยพและคนท้องถิ่น อาจทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ตึงเครียด (Andaya, 2018, p. xii; Wong & Levitt, 2014, pp. 3-5) เพราะการนำเอาศาสนาเดินทางไปพร้อมกับผู้คนเพื่อเป็นทางเลือกในการสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของสถานที่อยู่อาศัยในถิ่นฐานใหม่และยังคงเชื่อมโยงกับถิ่นฐานเดิมที่จากมา (Levitt, 2003, pp. 851-852) จึงอาจจะเกิดความแปลกแยกในสังคมแห่งใหม่ได้ แต่ในขณะเดียวกัน หากศาสนาที่ผู้อพยพนับถือเป็นศาสนาเดียวกับผู้คนในท้องถิ่นนับถือ ก็จะกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการปรับตัวและสร้างความสัมพันธ์กับคนในท้องถิ่น ดังนั้นการที่ไทยและพม่านับถือพุทธศาสนาเถรวาทเหมือนกัน ทำให้คนพม่าในบังคับอังกฤษที่อาศัยอยู่ในภาคเหนือของสยามสามารถที่จะนำเอาพุทธศาสนาที่นับถือในประเทศพม่าปรับเข้าสู่วิถีพุทธศาสนาในสังคมไทยได้ไม่ยาก ก่อให้เกิดเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมลูกผสม (Hybrid cultural identity) ที่ยอมรับในสังคมท้องถิ่นภาคเหนือ ซึ่งไม่เพียงแต่แสดงให้เห็นถึงความพยายามในการต่อรองทางสังคมกับท้องถิ่น ยังใช้เป็นเครื่องมือส่งเสริมสถานะความเป็นพลเมืองไทยตามหลักกฎหมาย

การนำเอาพุทธศาสนาข้ามแดน (Transnational Buddhism) จากพม่ามาเป็นเครื่องมือในการปรับตัวอยู่ร่วมกับคนท้องถิ่นภาคเหนือของไทยทำได้ไม่ยาก เนื่องจากผู้คนในท้องถิ่นภาคเหนือมีการนับถือพุทธศาสนาที่มีวิถีปฏิบัติคล้ายคลึงกัน จากหลักฐานลายลักษณ์อักษรในสมุดข่อยวัดเจดีย์หลวง ที่บันทึกเกี่ยวกับรายชื่อวัดและนิกายสงฆ์โบราณในเชียงใหม่ ซึ่งทำการสำรวจใน ค.ศ. 1897 (พ.ศ. 2440) โดยเจ้าหนานอุ่นเมืองกองธัมมกานสงฆ์เมืองนครเชียงใหม่ พบว่าเชียงใหม่ในฐานะเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนาที่มีหลายนิกายตามกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย ซึ่งประกอบด้วยคณะสงฆ์ทั้งหมด 18 นิกาย ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงแสน น่าน แพร่ ไธย (ไทย) เลน ลวะ (ลัวะ) แม่ปละ ครง มอญ ม่าน (พม่า) เงี้ยว (ไทใหญ่) งัวลาย (วัวลาย) นายเขิน เขิน ยอง ลวง และหลวย การที่วัดในพื้นที่เชียงใหม่ไม่ได้จำกัดเฉพาะนิกายพื้นเมืองเท่านั้น แต่ยังยอมรับนิกายทางพุทธศาสนาที่หลากหลายตามกลุ่มคนต่างถิ่นที่ย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ในท้องถิ่น โดยเฉพาะจากผู้คนที่เคยอาศัยอยู่ในพื้นที่ดินแดนพม่า เช่น นิกายมอญ พม่า และไทใหญ่ (Premchit, 1975) โดยมีวัด 12 แห่ง ที่สังกัดนิกายมอญ นิกายม่าน (พม่า) และนิกายเงี้ยว (ไทใหญ่) ซึ่งมีคณะสงฆ์จากพม่าจำวัดอยู่ เช่น วัดกู่เต้าเป็นนิกายเงี้ยว (ไทใหญ่) วัดบุพพาในเป็นนิกายมอญ วันเชตะวันเป็นนิกายม่าน และวัดเงี้ยวป่าเป้าเป็นนิกายเงี้ยว (ไทใหญ่) (Wichienkeeo, 2006, pp. 5-7) จะเห็นได้ว่าคณะสงฆ์นิกายกลุ่มชาติพันธุ์จากพม่ายังคงมีบทบาท

ในฐานะศูนย์รวมศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่มาจากพม่าของอังกฤษ โดยมีวัดที่เป็นนิกายมอญ ม่าน (พม่า) และนิกายเงี้ยว (ไทใหญ่) มีเจ้าอาวาสและคณะสงฆ์ที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกับนิกายที่สังกัด เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการครองวัด

ประกอบกับการที่มีพระสงฆ์กลุ่มชาติพันธุ์พม่า มอญ หรือ ไทใหญ่ จำวัดอยู่หลายแห่งในภาคเหนือ ย่อมมีบทบาทสำคัญในการนำธรรมเนียมพุทธศาสนาข้ามแดนจากพม่ามาปรับใช้ตามวัตรปฏิบัติ อันก่อให้เกิดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมลูกผสมระหว่างวัฒนธรรมพม่าและวัฒนธรรมท้องถิ่น คณะสงฆ์ชาวพม่าตามกลุ่มชาติพันธุ์ที่ข้ามแดนมาจำวัดเหล่านั้นยังคงถือปฏิบัติตามธรรมเนียมเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น พม่า มอญ ปะโอ กะเหรี่ยง และไทใหญ่ บรรดาคณะสงฆ์ที่ได้รับการสนับสนุนจากคหบดีชาวพม่าที่อุปถัมภ์วัด เพื่อดำเนินพิธีกรรมทางพุทธศาสนาตามวิถีวัฒนธรรมที่คุ้นเคยในดินแดนบ้านเกิด จึงได้นิมนต์เหล่าพระสงฆ์และสามเณรจากดินแดนพม่าให้มาจำวัดแห่งนั้น เพื่อปฏิบัติศาสนกิจตามธรรมเนียมวัฒนธรรมพม่า ขณะเดียวกันพระสงฆ์ชาวล้านนาก็ได้รับการเคารพนับถือจากชาวพม่าด้วยเช่นกัน คหบดีชาวพม่าหลายคนติดตามเป็นลูกศิษย์ครูบาศรีวิชัย (ค.ศ. 1878-1939/ พ.ศ. 2421-2482) การที่ครูบาศรีวิชัยเป็นที่รู้จักในสังคมท้องถิ่น และได้รับการเคารพศรัทธาว่าเป็นตนบุญที่ทำนุบำรุงพุทธศาสนา เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการปฏิสังขรณ์วัดร้างหลายแห่งทั่วเชียงใหม่และภาคเหนือ ทำให้พุทธศาสนิกชนและคหบดีผู้ร่ำรวยในสังคมท้องถิ่นต่างต้องการที่จะสะสมบุญทางพุทธศาสนาร่วมกับครูบาศรีวิชัย ตามแบบอย่างวัฒนธรรมท้องถิ่นล้านนาด้วยเช่นกัน ส่งผลให้คหบดีหลายคนกลายเป็นกลุ่มสำคัญที่ให้เงินสนับสนุนในการบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามหลายแห่ง รวมถึงสนับสนุนครูบาศรีวิชัยในการสร้างถนนขึ้นพระธาตุดอย สุเทพ อย่างเช่น ขุนกัน ชนะนนท์ ผู้เป็นคหบดีชาวไทใหญ่ที่รู้จักกันดีในท้องถิ่นเชียงใหม่ เป็นหนึ่งในลูกศิษย์คนสำคัญที่มักจะเดินทางร่วมทำบุญกับครูบาศรีวิชัยอยู่เสมอ ทั้งการบูรณะวัดวาอารามและบริจาคทรัพย์ช่วยสร้างทางขึ้นพระธาตุดอยสุเทพร่วมกับลูกศิษย์คนไทยในท้องถิ่น

จึงไม่อาจปฏิเสธได้ว่า พุทธศาสนาข้ามแดนเป็นเครื่องมือสำคัญในการปรับตัวและสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมลูกผสมของคนพม่าในท้องถิ่นภาคเหนือของประเทศไทย ผ่านการสร้างศิลปกรรมทางพุทธศาสนาซึ่งเกิดขึ้นจากกลุ่มคหบดีพ่อค้าไม้ชาวพม่าผู้นับถือศาสนาพุทธได้นำเอาพุทธศาสนาข้ามแดนมาพร้อมกับการเดินทาง เมื่อได้มีบทบาทสำคัญในการทำนุบำรุงพุทธศาสนา จึงได้นำเอาศิลปกรรมแบบพม่าที่คุ้นเคยจากถิ่นฐานเดิมในพม่าสร้างในท้องถิ่นภาคเหนือของไทย ไม่ว่าจะเป็นการบูรณะปฏิสังขรณ์ สร้างวัด อุโบสถ วิหาร และเจดีย์ การสร้างวัดหรือบูรณะวัดเป็นหนึ่ง

ในเครื่องมือสำคัญที่ทำให้พ่อค้าไม้ชาวพม่าและผู้อพยพชาวพม่าที่เข้ามาอาศัยอยู่ในเชียงใหม่ สร้างวัฒนธรรมทางวัตถุด้านพุทธศาสนาภายในพื้นที่วัดในท้องถิ่น เนื่องจากพื้นที่วัดเป็นพื้นที่เปิดกว้างสำหรับพุทธศาสนิกชนในการส่งเสริมพุทธศาสนา ด้วยการก่อสร้างรูปเคารพที่หลากหลายซึ่งสัมพันธ์กับความเชื่อและความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนทั่วไป (McDaniel, 2011, pp. 242-267) การสร้างอาคารที่มีความสำคัญหลักในพื้นที่วัดซึ่งสัมพันธ์กับพื้นที่ทางพุทธศาสนามาอย่างยาวนาน จึงเป็นการเปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชนได้แสดงออกถึงพลังศรัทธาในการทำนุบำรุงและส่งเสริมพุทธศาสนา พร้อมทั้งเป็นการแสดงตัวตนให้เป็นที่ยอมรับและเป็นที่เคารพต่อคนในชุมชนท้องถิ่น ในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชนที่มีศรัทธาแรงกล้าในการทำบุญและสร้างศาสนสถานภายในวัด พบว่ากลุ่มพ่อค้าไม้ชาวพม่า ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์พม่า มอญ ไทใหญ่ กะเหรี่ยงและปะโอ ที่เป็นผู้อุปถัมภ์วัดมักจะได้รับการเรียกขานว่า “พะยาตะก่า” ที่หมายถึงผู้อุปถัมภ์ในการสร้างพระพุทธรูปและเจดีย์ หรือ “จองตะก่า” หรือ “จาวตะก่า” หมายถึงผู้อุปถัมภ์ในการสร้างวัดและศาสนสถาน (Boonyasurat, 2022, pp. 108-109; Tingsanchali, 2012, p. 106)

กลุ่มคหบดีพ่อค้าไม้ชาวพม่าจึงเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในส่งเสริมการปรับตัวทางวัฒนธรรม ด้วยการนำเอาศิลปกรรมแบบพม่าเข้ามาผสมผสานกับศิลปกรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในชุมชนท้องถิ่นไทย จากการที่ท้องถิ่นไม่กีดกันการสร้างศิลปกรรมพม่าที่มาพร้อมกับพุทธศาสนา ทำให้เกิดการสร้างวัดพม่าในประเทศไทยและหลายแห่งในภาคเหนือ (Chit San Win, 1993) สะท้อนให้ว่าไม่มีการกำหนดเส้นแบ่งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวพม่ากับคนท้องถิ่นในสังคมไทยแต่อย่างใด วัดเหล่านี้อุปถัมภ์โดยกลุ่มพ่อค้าไม้สักจากพม่าหลากหลายชาติพันธุ์ทั้ง พม่า มอญ ไทใหญ่ กะเหรี่ยงและปะโอ (ต่องสู้) หากมองลึกยังละเอียดทางสถาปัตยกรรมจะพบว่ามีทั้งความคล้ายและความแตกต่างจากรูปแบบสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่พบในดินแดนพม่า ในเชียงใหม่นั้นวัดที่ได้รับอิทธิพลศิลปกรรมจากพม่า มักสร้างตามแบบอย่างวัฒนธรรมมอญ พม่า ไทใหญ่ และล้านนา อาจจะมีการผสมผสานรูปแบบศิลปกรรมในพื้นที่วัดเดียวกัน ส่วนสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลศิลปกรรมแบบพม่าในลำปางมีความคล้ายวัดที่เมืองเมาะละแหม่ง (มะละแหม่ง) (Chaturawong, 2007, p. 38) แม้วัดพม่า หรือเจดีย์แบบพม่าที่พบเห็นภายในวัดจะสร้างหรืออุปถัมภ์โดยผู้อพยพชาวพม่าที่ประกอบด้วยหลายกลุ่มชาติพันธุ์ แต่ก็ยังมีลักษณะร่วมหรือผสมผสานทางสถาปัตยกรรมและงานช่างตามศิลปกรรมพม่า ที่นิยมในพม่าเป็นหลัก เนื่องจากกลุ่มคหบดีและกลุ่มศรัทธาได้จ้างช่างจากพม่า โดยเฉพาะช่างฝีมือจากเมืองมัณฑเลย์และมะละแหม่ง

การผสมผสานอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมแบบพม่าร่วมกับวัฒนธรรมท้องถิ่น กลายเป็นการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมลูกผสม (Hybrid cultural identity) สะท้อนให้เห็นจากหลักฐานทางศิลปกรรมแบบพม่าที่ปรากฏในภาคเหนือ ผู้อพยพชาวพม่าที่อาศัยอยู่ในชุมชนท้องถิ่น ได้สร้างวัดที่มีอิทธิพลของศิลปกรรมแบบพม่าตามวิถีการทำบุญและบริจาคทุนทรัพย์ในการสร้างศาสนสถานตามวิถีพุทธศาสนิกชนที่ดีและเป็นการปรับตัวในการอยู่อาศัยร่วมวัฒนธรรมกับคนในท้องถิ่น ตัวอย่างที่สามารถสืบค้นร่องรอยได้ค่อนข้างชัดเจนคือ อูปันโญ (หลวงโยนการพิจิตร) ที่พบหลักฐานการสร้างและบูรณะวัดวาอารามหลายแห่งในเชียงใหม่ ทั้งที่เป็นศิลปกรรมแบบพม่าและศิลปกรรมแบบพื้นเมืองล้านนา โดยได้ร่วมบูรณะวัดวาอารามหลายแห่งร่วมกับเจ้าหลวง เจ้านายฝ่ายเหนือ กลุ่มชาวพม่า ครูบาศรีวิชัย ครูบาเถิ้ม และคนท้องถิ่น โดยการบูรณะวัดวาอารามหลายแห่งในเชียงใหม่ได้จ้างช่างฝีมือชาวพม่าเพื่อสร้างและบูรณะศาสนสถานเหล่านั้น เช่น เจดีย์กู่คำหลวง วัดเจดีย์เหลี่ยมและวัดช้างค้ำในเวียงกุมกาม วัดพระธาตุศรีจอมทอง วัดชัยมงคล วัดหมื่นล้าน วัดอุปคุตพม่า วัดเชียงยืน วัดศรีดอนไชย วัดบุพพาราม วัดมหาวัน วัดเชตะวัน วัดดอกเอื้อง วัดศรีมุงเมือง วัดทรายมูล (หางดง) และวัดพระสิงห์ เป็นต้น (Thammaphongsa, 2017, pp. 108-195) เช่นเดียวกับกลุ่มคหบดีพ่อค้าไม้ชาวพม่าในลำปาง ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญ ปะโอ ไทใหญ่ และพม่า ล้วนมีบทบาทสำคัญในการอุปถัมภ์วัดที่สร้างสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมแบบพม่าหลายแห่ง เช่น อูฉ่วยอัตถ์ สร้างวัดป่าฝาง หม่องยีและคณะร่วมกันสร้างวัดศรีชุม วัดม่อนปู่ยักษ์สร้างโดยต้นตระกูลนันตาแกง พ่อเฒ่านันตาน้อย พ่อเฒ่านันตากาย พร้อมพี่น้องอีกสามคน ส่วนวัดศรีรองเมืองร่วมกันสร้างโดยต้นตระกูลศรีสองเมือง และวัดท่ามะโอสร้างโดยอูจันทร์โองและคณะศรัทธาที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น (Chaturawong, 2007, p. 50; Hengsadikul, 2010, p. 15)

จะเห็นได้ว่า ความเชื่อและวิถีปฏิบัติทางพุทธศาสนาข้ามแดนที่ถูกนำมาพร้อมกับการเดินทางของผู้อพยพชาวพม่า ซึ่งมีความศรัทธาและวิถีปฏิบัติทางพุทธศาสนาเช่นเดียวกับสังคมท้องถิ่นภาคเหนือของประเทศไทย ก่อให้เกิดการสร้างศิลปกรรมทางพุทธศาสนาแบบพม่าร่วมกับศิลปกรรมล้านนาในชุมชนภาคเหนือ ทำให้เกิดการปรับตัวและเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม กลายเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมลูกผสม ที่ทำให้กลุ่มผู้อพยพชาวพม่าสร้างความรู้สึกความเป็นเจ้าของพื้นที่ถิ่นฐานใหม่ในการอยู่ร่วมกับคนในท้องถิ่น

ภาพที่ 4 เจดีย์แบบพม่า วัดแสนฝาง จังหวัดเชียงใหม่

Figure 4. The Burmese Style Pagoda, Wat Saen Fang, Chiang Mai Province

ภาพที่ 5 เจดีย์ที่มีศิลปกรรมแบบพม่า-ไทใหญ่ วัดป่าเป้า จังหวัดเชียงใหม่

Figure 5. The Burmese-Shan Style Pagoda, Wat Pa Pao, Chiang Mai Province

ภาพที่ 6 เจดีย์ที่มีศิลปกรรมแบบพม่าผสมล้านนา วัดเจดีย์เหลี่ยม (เวียงกุมกาม) จังหวัดเชียงใหม่

Figure 6. The Burmese-Lanna Style Pagoda, Wat Chedi Liam (Wiang Kum Kam), Chiang Mai Province

ภาพที่ 7 อาคารศิลปกรรมแบบพม่าผสมอาณานิคม วัดศรีชุม จังหวัดลำปาง

Figure 7. The Burmese-Western Style Building, Wat Sri Chum, Lampang Province

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยได้ชี้ให้เห็น การเดินทางข้ามแดนของผู้อพยพชาวพม่าจากดินแดนพม่าของอังกฤษ เพื่อทำการค้าและอาศัยอยู่ในภาคเหนือของสยาม กลุ่มพ่อค้าไม้ชาวพม่าประสบความสำเร็จทางการค้ากลายเป็นคหบดีมากกว่าอาชีพอื่นจึงเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายในสังคมท้องถิ่นไทย กล่าวได้ว่าอาชีพการค้าไม้เป็นหนึ่งในอัตลักษณ์ทางเศรษฐกิจของผู้อพยพชาวพม่าที่เข้ามาอาศัยอยู่ในภาคเหนือของสยาม เนื่องจากการเติบโตทางธุรกิจการค้าไม้สักในดินแดนพม่าของอังกฤษ ที่ผลักดันให้เกิดการค้าไม้ขอนสักข้ามแดน โดยมีกลุ่มพ่อค้าไม้จากพม่าเดินทางข้ามแดนมายังภาคเหนือของสยาม เป็นกลุ่มบุกเบิกการค้าไม้สักและมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมให้การค้าไม้สักในภาคเหนือเติบโตและมีการเดินทางเข้ามาเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้รัฐบาลอังกฤษและรัฐบาลสยามต้องการทำข้อตกลงการเดินทางข้ามแดน ควบคุมคน และคุ้มครองสิทธิประโยชน์ของคนพม่าในบังคับอังกฤษที่เข้ามาอาศัยอยู่ในภาคเหนือของสยาม สะท้อนให้เห็นการปรับตัวของผู้อพยพชาวพม่าได้นำเอาอัตลักษณทางการเมือง (Political identity) และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural identity) ที่ติดตัวมาพร้อมกับการเดินทางข้ามแดน มาช่วยในการปรับตัวเพื่ออยู่อาศัยในถิ่นที่อยู่ใหม่ในสังคมไทย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการเดินทางข้ามแดนของชาวพม่าอพยพเข้ามาในภาคเหนือของประเทศไทย ไม่เพียงส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการค้าข้ามพรมแดนรัฐโดยทำให้ไม้ขอนสักในภาคเหนือกลายเป็นสินค้าส่งออกสำคัญและดึงผู้คนเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม แต่ยังมีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงกฎระเบียบหรือกฎหมายในการควบคุมคนและสิทธิประโยชน์ของพลเมือง ขณะเดียวกันงานวิจัยนี้ก็สะท้อนให้เห็นการปรับตัวของกลุ่มผู้อพยพชาวพม่าที่สำคัญสองประการ ได้แก่

ประการแรก การปรับตัวด้วยอัตลักษณ์ทางการเมือง (Political identity) ในบทความนี้เน้นสถานะทางกฎหมายของคนในบังคับและความเป็นพลเมือง ชาวพม่าอพยพเลือกที่จะเปลี่ยนสถานะทางกฎหมายโดยพิจารณาจากสิทธิประโยชน์ที่จะได้รับจากรัฐ จากคนพม่าในบังคับอังกฤษกลายเป็นพลเมืองไทยตามกฎหมาย เนื่องจากมีการยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของคนในบังคับอังกฤษที่อาศัยอยู่ในสยามกลายเป็นคนต่างด้าว ซึ่งส่งผลให้สถานะคนพม่าในบังคับอังกฤษไม่ได้รับสิทธิประโยชน์ทางกฎหมายเท่าเทียมกับพลเมืองไทย จึงทำให้คนพม่าในบังคับอังกฤษที่อาศัยอยู่ในสยามมายาวนานขอเปลี่ยนสถานะทางกฎหมายโดยได้ยื่นขอโอนสัญชาติเป็นพลเมืองไทย เนื่องจากสิทธิประโยชน์ของ

การถือครองอัตลักษณ์ทางการเมืองด้วยสัญชาติไทย ทำให้สามารถอยู่อาศัยและทำงานประกอบอาชีพได้ตามสิทธิและสถานะพลเมืองไทยตามกฎหมาย

ประการที่สอง การปรับตัวด้วยอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural identity) หนึ่งในวัฒนธรรมที่ผู้อพยพชาวพม่าได้นำมาพร้อมกับการเดินทางข้ามแดนเข้ามาอยู่อาศัยในภาคเหนือของสยามคือพุทธศาสนา เมื่อเข้ามาอาศัยอยู่ในท้องถิ่นที่นับถือพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน ทำให้การนำเอาพุทธศาสนาข้ามแดน (Transnational Buddhism) จากถิ่นฐานเดิมมาปรับตัวและผสมผสานกับวิถีพุทธศาสนาในถิ่นฐานใหม่ ถึงแม้ว่าในบางพื้นที่การที่ผู้อพยพนำศาสนาข้ามแดนมาพร้อมกับการเดินทางและอยู่อาศัยในถิ่นที่อยู่ใหม่ อาจจะทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นระหว่างกลุ่มผู้อพยพด้วยกันเอง และสร้างความแปลกแยกระหว่างกลุ่มผู้อพยพกับกลุ่มคนในถิ่นที่อยู่ใหม่แห่งนั้น แต่ในกรณีของชาวพม่าที่ย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยในภาคเหนือของไทยซึ่งได้นำเอาพุทธศาสนาข้ามแดนมาปรับตัวในการอยู่อาศัยในท้องถิ่น กลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมเพื่ออยู่ร่วมกับคนในถิ่นที่อยู่ใหม่ เห็นได้จากความนิยมในการสร้างวัด หรือการสร้างศิลปกรรม ตามรูปแบบศิลปกรรมที่คุ้นเคยจากถิ่นฐานเดิมในดินแดนพม่า โดยนำเอารูปแบบศิลปกรรมเหล่านั้นมาสร้างใหม่ในท้องถิ่นภาคเหนือที่เป็นถิ่นฐานใหม่ รวมถึงการให้ความศรัทธาทั้งคณะสงฆ์ชาวไทยและคณะสงฆ์ชาวพม่าที่จำวัดในท้องถิ่นภาคเหนือ ทำให้กลายเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมลูกผสม (Hybrid cultural identity) ที่ทำให้เกิดความรู้สึกการเป็นเจ้าของถิ่นที่อยู่ แห่งใหม่ร่วมกับคนท้องถิ่นในสังคมไทย

ที่ผ่านมางานศึกษาของนักวิจัยชาวไทยส่วนใหญ่สนใจศึกษาเกี่ยวกับประเด็นการปรับตัวของผู้อพยพชาวพม่า มักเป็นการนำเสนอจากมุมมองของนักมานุษยวิทยาที่เน้นศึกษาเกี่ยวกับการปรับตัวของผู้อพยพจากประเทศเมียนมาที่เข้ามาทำงานเป็นแรงงานในประเทศไทยปัจจุบัน โดยเน้นการปรับตัวของผู้อพยพจากประเทศเมียนมา (พม่า) ที่เป็นกลุ่มแรงงานต่างด้าวในสังคมไทย โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่หรือฉานในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย ผลการวิจัยที่ผ่านมามักจะชี้ให้เห็นถึงการปรับตัวเพื่อที่จะสามารถใช้ต่อรองความเป็นพลเมือง ด้วยสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์ และการแสดงออกอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในพื้นที่สังคมไทยเพื่อแสดงความเป็นกลุ่มก้อนเดียวกันของชาติพันธุ์จากประเทศเมียนมา แต่เกิดความแปลกแยกหรือความรู้สึกเป็นอื่นในสังคมไทย (Jirattikorn, 2013; Ganjanapan & Samnieng, 2016; Nasee, 2021) อาจจะเนื่องมาจากกลุ่มผู้อพยพเหล่านั้นมักประสบปัญหาจากการขาด

สถานะทางกฎหมายและการกลายเป็นพลเมืองไทยที่ทำได้ยากในปัจจุบัน แม้ว่าผู้อพยพจากประเทศเมียนมาอยากจะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยทั้งทางกฎหมายและทางสังคม แต่ด้วยข้อจำกัดจากสถานะทางกฎหมาย การเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แตกต่างจึงทำให้ภาพความเป็นคนอื่น (Others) ในสังคมไทยชัดเจนขึ้น

งานวิจัยนี้จึงเสนอมุมมองที่แตกต่างไปจากงานวิจัยอื่นที่ผ่านมา โดยเป็นการศึกษาค้นคว้าจากมุมมองของนักประวัติศาสตร์ ที่ได้เสนอภาพผู้อพยพชาวพม่าในบริบททางประวัติศาสตร์ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 และ ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 การที่ผู้วิจัยเน้นบทบาทพ่อค้าไม้ชาวพม่าเพื่อเป็นภาพแทนของกลุ่มผู้อพยพชาวพม่า เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีการตั้งถิ่นฐานและมีทายาทสืบทอดอยู่อาศัยจำนวนมากในท้องถิ่นภาคเหนือ พร้อมทั้งมีหลักฐานที่สามารถสืบค้นจากเอกสารและร่องรอยทางวัฒนธรรมเพื่อนำมาวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์ โดยทั้งสามประเด็นที่ได้นำเสนอไปข้างต้นนั้นสะท้อนให้เห็นภาพผู้อพยพชาวพม่า ที่สามารถปรับตัวผ่านความยืดหยุ่นของอัตลักษณ์ทางการเมืองที่ผู้อพยพชาวพม่าสามารถนำมาใช้ต่อรองกับรัฐได้ อีกทั้งได้หยิบเอาพุทธศาสนาข้ามแดนที่นำมาจากถิ่นฐานเดิมจากพม่า มาปรับตัวให้เข้ากับการอยู่อาศัยร่วมกันกับคนในชุมชนท้องถิ่นไทย จึงสามารถสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมลูกผสมไทย-พม่า ที่ทำให้เกิดความรู้สึกความเป็นเจ้าของถิ่นฐานใหม่ร่วมกับคนในชุมชน และลดความรู้สึกเป็นอื่นหรือความแปลกแยกในสังคมท้องถิ่นภาคเหนือของไทยได้

จากการศึกษาและวิเคราะห์เกี่ยวกับการปรับตัวของผู้อพยพชาวพม่าสมัยอาณานิคมที่เดินทางข้ามแดนมายังภาคเหนือของสยาม ทำให้เราเห็นตัวอย่างของกลุ่มผู้อพยพชาวพม่า ที่เป็นภาพแทน (Representation) ของกลุ่มผู้อพยพข้ามแดนที่มีบทบาทในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และเป็นหนึ่งในตัวแสดงทางประวัติศาสตร์ที่สามารถนำมาอธิบายความเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ ในพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นซึ่งไม่เคยปรากฏบทบาทในพื้นที่ประวัติศาสตร์ไทยและประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากนัก ดังนั้นผลจากงานวิจัยนี้นำไปสู่ประโยชน์ทางวิชาการในการช่วยขยายองค์ความรู้เกี่ยวกลุ่มผู้อพยพในพื้นที่ประวัติศาสตร์ที่หลากหลายในพื้นที่ประวัติศาสตร์ไทยและประวัติศาสตร์ระดับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ไม่ควรจำกัดเพียงแค่ชาวจีนและชาวอินเดียซึ่งเป็นกลุ่มผู้อพยพเดินทางมาจากนอกภูมิภาค แต่ควรให้ความสำคัญกับกลุ่มผู้อพยพภายในภูมิภาคที่เดินทางข้ามแดนจากรัฐใกล้เคียง อันจะนำไปสู่การเพิ่มคำอธิบายความเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ในมิติที่หลากหลายมากขึ้น

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

เนื่องจากผลจากการวิจัยนี้ แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวของกลุ่มผู้อพยพชาวพม่าเฉพาะที่นับถือพุทธศาสนา แต่ยังขาดการอธิบายเกี่ยวกับผู้อพยพชาวพม่าที่นับถือศาสนาอื่น ในการทำวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาถึงการปรับตัวของกลุ่มผู้อพยพที่นับถือศาสนาคริสต์ หรือ อิสลาม ซึ่งมีวัฒนธรรมที่แตกต่างจากคนท้องถิ่นภาคเหนือของประเทศไทย ซึ่งจะช่วยขยายองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับคนข้ามแดนและศาสนาในประเทศไทย ซึ่งจะนำไปสู่การเชื่อมโยงองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ของประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ด้วย

เอกสารอ้างอิง

A Gazetteer of Southern India, with The Tenasserim Provinces and Singapore. (1855). Madras: Pharoah and Co.

Administration Report of British Burma 1868-69. (1869). Rangoon: The Chief Commissioner's Office Press.

Amrith, S. (2018). Colonial and postcolonial migrations. In Gracia Liu-Farrer and Brenda S.A. Yeoh (Eds.), *Routledge Handbook of Asian Migrations* (pp. 21-32), New York: Routledge.

Andaya, B. (2018). Nation-states, Citizenship, Globalization and Regionalism: Enduring Themes in Southeast Asian Studies. *Sojourn, 33*(S), ix-xxxv. Retrieved April 2, 2024, from https://www.jstor.org/stable/26531805?seq=27

Baker, C., & Phongpaichit, P. (2009). *A History of Thailand*. Cambridge: Cambridge University Press

Bock, C. (1886). *Temples and Elephants Travels in Siam in 1881-1882*. Singapore: Oxford University Press.

Boonyasurat, W. (2022). *The Spiritual Buddhist Arts of Vihara in Lanna.* Nonthaburi: Muengboran.

Burma Government. (1879). *The British Burma Gazetteer, Vol. II*. Rangoon: The Government Press.

Chananont, P. (1986). *The Roles of Merchant Capitalists in the Rise and Expansion of Capitalism in Northern Thailand, 1921-1980* (Master's Thesis). Chulalongkorn University, Bangkok.

Chit San Win. (1993). *Burmese Monasteries in Thailand*. Yangon: Ban myo thaya.

Charney, M. (2009). *A History of Modern Burma*. Cambridge: Cambridge University Press.

Chaturawong, C. (2003). *The Architecture of Burmese Buddhist Monasteries in Upper Burma and Northern Thailand The Biography of Trees* (Doctoral dissertation). Cornell University, United State of America

Chaturawong, C. (2007). Burmese Monasteries in Chiang Mai and Lampang. *NAJUA: History of Architecture and Thai Architecture*, 5, 45-65.

Chongvatana, P. (1974). *Disputes of British Subjects Against the Chiefs of Chiengmai Resulting in the Siamese Government Taking Over the Administration of North West Siam (Payab Circle) (1858-1902 A.D.)* (Master's thesis). Chulalongkorn University, Bangkok.

Ganjanapan, A., & Samnieng, C. (2016). Livelihood of Tai Cross-border Migrants: Construction of Identities and Citizenship in Cultural Space. *Social Sciences Academic Journal*, *28*(1), 111-153. Retrieved October 5, 2024, from https://www.tci-thaijo.org/index.php/jss/article/view/178037/126655

Gyi Sein & Kyin Pe. (2011). *Mawlamyaing: Past to Present*. Yangon: Kant kaw myaing.

Hengsadikul, K. (2010). *Kongta Market and Stories of Lampang*. Lampang: Buriratthara.

India Office Records. (1918, November-December). *Report by Mr. Fitzmaurice, His Majesty's Vice Consul at Nakawn Lampang*. (IOR/L/PS/11/150). London: British Library.

Jirattikorn, A. (2013). *Politics of Public Space, Shan Migrant Public Spheres in the City of Chiang Mai, Thailand*. Chiang Mai University. Retrieved October 5, 2024, 2024, from https://doi.nrct.go.th/ListDoi/listDetail?Resolve_DOI=10.14457/CMU.res.2013.7

Kaur, A. (2014). Migrant Labor and Welfare in Southeast Asia. In Norman G. Owen (Ed.), *RoutledgeHandbook of Southeast Asian History* (pp. 165-176). New York: Routledge.

Khrouthongkhieo, N. (2017). *Revealing the Strategy for Controlling Lanna.* (2nd ed.). Bangkok: Sinlapawatthanatham.

Lailak, S. (1934). *Compilation of Laws by Year, Vol. 24*. Pranakhon: Daylimail.

Lailak, S. (1935a). *Compilation of Laws by Year, Vol. 8.* Pranakhon: Daylimail.

Lailak, S. (1935b). *Compilation of Laws by Year, Vol. 9*. Pranakhon: Daylimail.

Lailak, S. (1935c). *Compilation of Laws by Year, Vol. 10*. Pranakhon: Daylimail.

Levitt, P. (2003). You Know, Abraham Was Really the First Immigrant: Religion and Transnational Migration. *IMR* 37(3), 847-873. Retrieved May 10, 2024, from https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1111/j.1747-7379.2003.tb00160.x

Iijima, A. (2008). The International Court System in the Colonial History of Siam. *Taiwan Journal of Southeast Asian Studies*, *5*(1), 31-64. Retrieved March 20, 2024, from https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=307a458c9001826373cf1a4264087981677152fc

McDaniel, J. (2011). The Agency between Images: The Relationships among Ghosts, Corpses, Monks, and Deities at a Buddhist Monastery in Thailand. *Material Religion*, 7(2), 242–267. Retrieved August 13, 2022, from https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.2752/175183411X13070210372706?needAccess=true

McGilvary, D. (1912). *A Half Century among the Siamese and the Lao*. New York: Fleming H. Revell Company.

Ministry of Agriculture, Department of Forestry. (1924, October 8). *The Bombay Burmah Conducting Forestry in Various Sub-districts (R.6 M. 14.1/6*). Chiang Mai: National Archives of Thailand.

Nasee, P. (2021). Adaptation of the Second Generation of Shan Migrants from Myanmar through Cultural Hybridity in Thailand. *Political Science and Public Administration Journal*, *12*(1), 283-306. Retrieved October 5, 2024, from https://so05.tci-thaijo.org

Office of the Prime Minister. (1856). *Agreement for giving Effect to the Treaty of 1854*. [Royal Thai Government Gazette].

Office of the Prime Minister. (1855). *Treaty of Friendship and Commerce between Great Britain and Siam*. [Royal Thai Government Gazette].

Office of the Prime Minister. (1900, June 24). *Registration of British subjects in Siam of R.S. 118.* [Royal Thai Government Gazette] (Vol. 17, pp. 122-124).

Office of the Prime Minister. (1909, July 18). *Agreement on the Jurisdiction of the Courts in Siam for British Subjects*. [Royal Thai Government Gazette] (Vol. 16, pp.709-718).

Office of the Prime Minister. (1911, June 11). *The Naturalization Act of R.S 130.* [Royal Thai Government Gazette] (Vol. 28, pp. 96-100).

Office of the Prime Minister. (1912, March 30). *The Nationality Act of 1913*. [Royal Thai Government Gazette] (Vol. 29, pp. 279-282).

Office of the Prime Minister. (1912, March 30). *The Surname Act of 1913.* [Royal Thai Government Gazette] (Vol. 29, pp. 283-288).

Office of the Prime Minister. (1915, April 1). *Postpone the Enforcement of Surnames.* [Royal Thai Government Gazette] (Vol. 32, pp. 33-34).

Office of the Prime Minister. (1927). *Immigration Act, B.E. 2470.* [Royal Thai Government Gazette] (Vol. 44, pp. 100-114).

Office of the Prime Minister. (1937, July 5). *Immigration Act of B.E. 2479*. [Royal Thai Government Gazette] (Vol. 54, pp. 756-763).

Office of the Prime Minister. (1937, September 21). *Letter from the Minister of Foreign Affairs to the Prime Minister*, (2) SR.0201.82.1/3. National Archives of Thailand: Bangkok.

Office of the Prime Minister. (1937, September 30). *Letter from the Minister of Foreign Affairs to the Prime Minister*, (2) SR.0201.82.1/3.National Archives of Thailand: Bangkok.

Office of the Prime Minister. (1937, September 7). *Letter from Royal Secretariat Office to the Secretariat of the Cabinet*, (2) SR.0201. 82.1/3). National Archives of Thailand: Bangkok.

Ongsakul. S. (2014). *History of Lanna*. (12th ed.) Bangkok: Amarin.

Ort, P. (1996). *Pierre Ort's Diary.* Bangkok: Karan.

Owen, N. (2010). *The Emergence of Modern Southeast Asia*. Singapore: NUS Press.

Premchit, S. (1975). *List of Temples and Ancient Sangkha Nikaya in Chiang Mai.* Chiang Mai: Faculty of Social Sciences Chiang Mai University.

Raben, R. (2014). The Colonial Intrusion: Boundaries and Structures. In Norman G. Owen (Ed.), *Routledge Handbook of Southeast Asian History* (pp. 25-33). New York: Routledge.

Ricklefs, M. (2010). *A New History of Southeast Asia*. Hampshire: Palgrave Macmillan.

Sandhu, K. S., & Mani, A. (1993). *Indian communities in Southeast Asia*. Singapore: Times Academic Press and Institute of Southeast Asian Studies.

Sayre, F. (1928). The Passing of Extraterritoriality in Siam. *The American Journal of International Law*, 22(1), 70-88. Retrieved May 16, 2024, from https://www.jstor.org/stable/pdf/2188970.pdf

Sethakul, R. (1989). *Political, Social, and Economic Changes in the Northern States of Thailand Resulting from the Chiang Mai Treaties of 1874 and 1883* (Doctoral dissertation). Northern Illinois University, United State of America.

Skinner, G. (1957). *Chinese Society in Thailand: An Analytical History*. Ithaca: Cornell University Press.

Tingsanchali, C. (2012). *New Aspects about Mon-Burmese Pagoda Style.* Nakhon Pathom: Department of Art History Faculty of Archaeology Silpakorn University.

Thammaphongsa, K., & Thammaphongsa, S. (2017). *The Story of Luang Yonakanpichit.* Chiang Mai: Chiang Mai Rajabhat University.

Wong, D. & Levitt, P. (2014). Travelling Faiths and Migrant Religions. *Global Networks, 1 4* (3), 1-15. Retrieved May 10, 2024, from https://www.peggylevitt.org/assets/9.Wong_and_Levitt.pdf

Wichienkeeo, A. (2006). *Archaeological Objects and Sites in Lanna Temples.* Chiang Mai: Institute of Languages, Arts and Cultures, Chiang Mai Rajabhat University.

Winichakul. T. (1994). *Siam Mapped: A History of the Geo-Body of a Nation*. Honolulu: University of Hawaii Press.

Wright, A. (1908). *Twentieth Century of Impressions of Siam*. London: Lloyd's Greater Britain Pub. Co.